

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Stina Nilsson

Domstolens hantering av
organiserad brottslighet
Ett kriminologiskt perspektiv på
samhällsattityder och deras påverkan

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

Vårterminen 2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion	7
1.2 Kriminologiskt perspektiv	7
1.3 Syfte, problemformulering och frågeställningar	8
1.4 Metod och material	8
1.5 Avgränsningar	9
1.6 Disposition	10
2 KRIMINOLOGISK TEORI	11
2.1 Det idealiska offret	11
2.1.1 Icke-idealiska brottsoffer - att skuldbelägga offret	12
2.1.1.1 Tillräckligt starka eller för starka brottsoffer?	13
2.2 Den idealiska gärningsmannen	14
2.3 Idealiska, skrämda, och verkliga offer – vem löper störst risk att drabbas av våldsbrott?	14
2.4 Osäkerhetskultur och riskmedvetenhet –försvårar det för individer kopplade till organiserad brottslighet att ses som offer?	15
2.5 Kommentarer	16
3 ALLMÄNT OM SAMHÄLLETYS SYN PÅ ORGANISERAD BROTTSLIGHET I SVERIGE IDAG	19
3.1 Organiserad brottslighet i Sverige	19
3.2 Organiserad brottslighets utveckling –hur är dagens grupperingar strukturerade?	22
3.3 Skrämselkapitalet	24
3.4 Kommentarer	24

4	KRIMINOLOGISK TEORI KOPPLAD TILL ORGANISERAD BROTTSLIGHET	26
4.1	Vilka individer blir aktiva inom organiserad brottslighet?	26
4.2	Bidrar osäkerhetskulturen till att hotet från organiserad brottslighet överdrivs?	27
4.3	Förslag om en reform av straffmätningen för vissa allvarliga våldsbrott kopplade till organiserad brottslighet	30
4.3.1	Dagens försvarande omständigheter enligt 29 kap. 2 § BrB	30
4.3.2	Föreslagna ändringar i 29 kap. 2 § BrB	31
4.4	Kommentar	32
5	RÄTTSFALL	35
5.1	Mål nr B 3008-04, försök till utpressning	35
5.1.1	Bakgrund	35
5.1.2	Tingsrättens bedömning	37
5.1.3	Kommentar	37
5.2	Mål nr B4402-06, människorov och grov misshandel	38
5.2.1	Bakgrund	38
5.2.2	Tingsrättens bedömning	41
5.2.3	Kommentar	42
5.3	Mål nr B 2981-07, olaga hot	43
5.3.1	Bakgrund	43
5.3.2	Tingsrättens bedömning	43
5.3.3	Kommentar	44
5.4	Mål nr B 463-08, grov misshandel och grovt rån	45
5.4.1	Bakgrund	45
5.4.2	Tingsrättens bedömning	48
5.4.3	Kommentar	49
6	ANALYS	51
6.1	Synen på organiserad brottslighet och personer med kopplingar till den	51
6.2	Hotet från organiserad brottslighet	52
6.3	Slutsatser från rättsfallen	53
6.3.1	Påverkan från samhällets syn på organiserad brottslighet	54
6.3.2	Resonemang kring offer och gärningsmän	55
6.4	Avslutning	56
6.5	Var någon annan kan ta vid	58
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60

Summary

Organised crime is a well-discussed subject matter. There are questions regarding its structure, how widespread it is, the individuals involved with it, its crimes and the potential threat to our society it amounts to. These questions are talked about in many different arenas, in Sweden as well as internationally, and the opinions regarding organised crime are many and strong. The fight against it is widely encouraged and efforts to battle organised crime are demanded, and subsequently put in place. It is, however, not always clear what these statements, demands, and consequent campaigns against organised crime, are based on. The perceived threat is vaguely described, exactly who is behind it, and what it consists of is not explained, yet specific and powerful measures are demanded. The research concerning organised crime in Sweden that does exist is not that extensive, and above all, perhaps a bit dated as organised crime is constantly changing and evolving.

This essay focuses on organised crime in Sweden alone and how it is depicted. What are the attitudes and opinions regarding organised crime and the people involved with it in our society? I wanted to see if there are tendencies in these attitudes and in the rhetoric concerning organised crime that can be explained by criminological theories. The theories used in the essay are the theory regarding the ideal victim and the ideal perpetrator, originated by Nils Christie, and Bo Nilssons' theory of what I believe can best be translated to something he calls the culture of insecurity.

I have also analysed four court cases with ties to organized crime, and the way the Swedish lower criminal court treated them. I wanted to look into if the way they phrased their findings, and the way they reasoned, could be seen to be affected by the views on organised crime in the general public. In short, I wanted to see if tendencies that can be explained by criminological theories could be found in the courts' reasoning.

My findings are that I feel that the criminological theories I have mentioned can be used to explain the opinions and attitudes regarding organised crime and the people involved with it, which, in my opinion, can be found in our society. For example, organised crime is portrayed as a unified movement with a common goal or agenda. Also, the way individuals involved with organised crime are characterised, does not seem to be thoroughly established in the research that does exist, but rather based on "common knowledge". I do not mean to suggest that criminological theory can provide a sole explanation as to why organised crime is depicted a certain way, and why society buys into it so willingly, but I do think that it can be seen as part of one. I also think that signs that the courts may have been, in part, influenced by these attitudes and opinions can be found in the expressions and reasoning in the court-cases.

I do not, however, feel that any general conclusions as to if this should be seen as a problem regarding the principle of legal security, can be made. Since I have only studied four cases, I cannot come to any conclusions regarding if this is a tendency that can be seen in courts nationwide, or if the courts have been influenced to such a degree that they have failed to observe the requirements of objectivity and impartiality stated in one of our fundamental laws, the Instrument of Government.

Sammanfattning

Organiserad brottslighet är ett väldigt aktuellt ämne som diskuteras såväl i Sverige som internationellt. Diskussionerna rör bl.a. den organiserade brottslighetens struktur, hur utbredd den är, dess medlemmar, dess kriminalitet och det hot den innebär mot samhället. Många har starka åsikter gällande organiserad brottslighet och det talas om att krafttag mot den behöver tas och olika åtgärdsprogram och satsningar inleds. Det är emellertid inte alltid helt klart vad man baserar sina uttalanden, krav och efterföljande satsningar på. Hotbilden som framställs är tämligen vag och opreciserad, men kraftfulla och riktade åtgärder krävs likväl. Forskningen på området är relativt knapp, och framförallt är den kanske inte helt aktuell, då den organiserade brottsligheten inte är statisk utan i ständig förändring.

Jag har i den här uppsatsen endast fokuserat på den organiserade brottsligheten i Sverige, hur den framställs, och vilka attityder och åsikter man kan se att samhället tycks ha gällande organiserad brottslighet och personer med kopplingar till den. Jag har undersökt om det går att se tendenser i dessa attityder och i retoriken kring organiserad brottslighet som kan förklaras med kriminologisk teori. De kriminologiska teorier jag har använt mig av är Nils Christies teori om det idealiska offret och den idealiska gärningsmannen, samt Bo Nilssons teori om osäkerhetskulturen.

Vidare har jag analyserat domstolarnas sätt att uttrycka sig och resonera i fyra domar som gäller brottslighet med kopplingar till organiserad brottslighet, för att se om man kan se spår av att domstolarna har påverkats av de samhällsattityder jag nämnt ovan. Jag har kort sagt undersökt om det går att se att tankegångar som kan förklaras med kriminologisk teori lyser igenom i domstolarnas resonemang.

Jag anser mig kunna finna stöd för att kriminologisk teori kan förklara de attityder och åsikter jag tycker mig se gällande organiserad brottslighet, och personer med kopplingar till den, i samhället. Den organiserade brottsligheten beskrivs exempelvis i princip som en enad rörelse med en gemensam målsättning. Även det sätt på vilket personer med kopplingar till organiserad brottslighet framställs tycks inte grundat på den forskning som faktiskt finns, utan mer på "allmän kunskap". Kriminologisk teori är inte nödvändigtvis den enda förklaringen till varför organiserad brottslighet framställs på ett visst sätt, och varför samhället köper denna bild, men kan enligt mig i alla fall vara en av förklaringarna.

Vad det gäller de studerade rättsfallen, tycker jag mig kunna se spår av att dessa attityder och tankar i samhället till viss del kan ha påverkat domstolarna i de resonemang som förs. Några slutsatser kring om det är ett rättssäkerhetsproblem, på så vis att det är en generell tendens som kan ses i domstolar över hela landet, eller om det påverkat domstolarna så pass mycket att de har åsidosatt de grundlagsskyddade kraven på att beakta allas

likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet, kan jag emellertid inte dra efter att endast ha undersökt fyra domar.

Förord

Jag vill tacka min handledare, Helén Örnemark Hansen, som hjälpt mig att hålla mig inom ett någorlunda begränsat område och inte sväva ut allt för mycket.

Jag vill även tacka min opponent Charlotte Rehbäck för hennes intressanta och givande synpunkter.

Ett stort tack till min familj och mina vänner för deras stöd och ständiga uppmuntran . När arbetet med uppsatsen har känts som tyngst har de övertygat mig om att jag skulle ro det i hamn. Min pappa förtjänar ett extra omnämnande för sitt tålmodiga korrekturläsande av utkast efter utkast, hans falkblick har räddat mig från många stavfel och hans kommentarer och tips har varit till stor hjälp. Jag vill även rikta ett särskilt tack till Kajsa, som gick igenom den här processen en termin innan mig, och därför har kunnat ge mig erfarenhetsbaserade försäkringar om att det kommer att gå bra till slut.

Stina Nilsson
Maj 2010

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserien
HovR	Hovrätten
Prop.	Proposition
RKP	Rikskriminalpolisen
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Introduktion

Organiserad brottslighet är ett fenomen som uppmärksammas alltmer, och som vi i dagens samhälle är väldigt medvetna om. Med detta följer att det bildas allmänna åsikter och attityder gällande organiserad brottslighet, de individer som är involverade i den, och dess påverkan på samhället. Ägnar man sig åt kriminalitet ligger det så att säga i farans riktning att man förr eller senare kommer att hamna inför domstol, något som gäller även individer med kopplingar till organiserad brottslighet. Domstolarna är de instanser i samhället som kommer att avgöra om dessa individer ska fällas till ansvar, samt vilket straff de i så fall ska få. Enligt regeringsformen 1 kap. 9 § ska domstolen beakta allas likhet inför lagen samt iakttäcka saklighet och opartiskhet. Domstolarna, och människorna i dem, är emellertid en del av samhället, och kan knappast undgå att uppfatta de attityder som finns i samhället. Jag anser det därför vara av intresse att undersöka om man möjligen kan se att domstolarna på något sätt påverkas av samhällets allmänna åsikter och uppfattningar gällande organiserad brottslighet och personer kopplade till den, och om detta i så fall lyser igenom i deras resonemang.

1.2 Kriminologiskt perspektiv

Det finns inom kriminologin teoribildning gällande just hur åsikter kring brottsoffer, gärningsmän och kriminalitet formas. Det som kanske diskuterats mest gällande detta tidigare, är hur samhället sett på kvinnor som fallit offer för sexualbrott. Det klassiska exemplet är hur en kvinna inte ses som ett legitimt offer, utan snarare nästan medskyldig till brottet pga. att hon haft en för kort kjol, uppträtt utmanande, eller gått ute själv på natten. Detta anser jag intressant att koppla till organiserad brottslighet; godkänner vi en stor stark man som själv valt att beblanda sig med t.ex. ett MC-gäng som offer? Eller ser vi honom som medskyldig till exempelvis sin egen misshandel genom sitt uppträdande?

Jag kommer därför anlägga ett kriminologiskt perspektiv, och utgå ifrån dessa teorier, för att sedan applicera dem på samhällets attityder gällande organiserad brottslighet. Detta för att jag finner det intressant att diskutera om dessa åsikter och attityder är grundade på fakta, eller om deras uppkomst grundas på andra faktorer?

1.3 Syfte, problemformulering och frågeställningar

Syftet med denna framställning kan således sägas vara tvåfaldigt. Dels att undersöka om det går att se några spår av att de åsikter och attityder gällande organiserad brottslighet som finns i vårt samhälle, så att säga sipprar in i domstolarna och påverkar dem i bedömningen av brott med kopplingar till organiserad brottslighet. Och dels att se om man kan förklara dessa samhällets åsikter och attityder med hjälp av kriminologisk teoribildning.

Problemet är, att om man kan skönja sådana spår i domstolarnas resonemang, kan de kanske sägas ha fallit offer för samhällets syn på organiserad brottslighet. Om det är så att domstolarna omedvetet så att säga applicerar ”allmän kunskap”, som kanske inte är baserad på fakta, utan på attityder, åsikter, retorik och samhällets bild av fenomenet organiserad brottslighet, i fall rörande organiserad brottslighet, riskerar de eventuellt att brista i den likabehandling och saklighet som 1 kap 9 § regeringsformen kräver.

För att uppnå framställningens syften och besvara min problemformulering gällande domstolarnas hantering av fall rörande organiserad brottslighet har följande fyra delfrågor formulerats.

1. Vad innefattar den kriminologiska teoribildningen gällande idealiska brottsoffer, idealiska gärningsmän och osäkerhetens kultur?
2. Vilken bild har samhället av den organiserade brottsligheten, och dess utövare, i Sverige?
3. Är denna bild baserad på fakta, eller kan man skönja tankesätt som kan förklaras med hjälp av kriminologisk teoribildning?
4. Kan man vidare se spår av att dessa tankesätt eller attityder lyser igenom i domstolarnas hantering av organiserad brottslighet och individer med kopplingar till den?

1.4 Metod och material

Gällande den kriminologiska teorin har jag främst använt mig av litteratur på området för att skaffa mig information om teoribildningen. Resultaten av en undersökning presenterad i en artikel har använts för att ge empiriskt stöd för en av författarnas poänger rörande risken att utsättas för brott. För att söka skapa mig en bild av den organiserade brottsligheten i Sverige och samhällets syn på den kan en diskursanalytisk metod sägas ha använts. Jag har studerat olika rapporter, statliga utredningar, propositioner och artiklar för att se hur den organiserade brottsligheten framställs. På detta sätt har jag fått flera perspektiv på den organiserade brottsligheten, från såväl regeringen, Brå, Rikskriminalpolisen, kriminalvården, samt personer med olika erfarenheter. Detta anser jag bör kunna ge en förhållandevis

mångfacetterad och nyanserad uppfattning, samt belysa den bild samhället har av organiserad brottslighet.

För att koppla samman de två delarna och applicera den kriminologiska teorin på samhällets bild av - och attityder gällande- organiserad brottslighet har återigen litteratur, rapporter, statliga utredningar och propositioner använts, men även en lagrådsremiss med förslag om lagändringar i brottsbalkens 29 kapitel. Även rättsdogmatisk metod har använts, för att undersöka nu gällande reglering i brottsbalken och hur den tillämpas.

Slutligen har en textanalys gjorts av ett antal domar. Detta för att se om det går att skönja spår av att domstolarna i sin hantering av organiserad brottslighet omedvetet låter sig påverkas av samhällets attityder. Som utgångspunkt för detta har jag haft att spår av denna samhällets bild av organiserad brottslighet exempelvis eventuellt skulle kunna synas i domstolarnas resonemang gällande brott med kopplingar till organiserad brottslighet.

1.5 Avgränsningar

Sverige har ingen legaldefinition av organiserad brottslighet. Inom EU finns emellertid en definition med elva kriterier som används i EU:s arbete mot organiserad brottslighet. Jag ämnar inte försöka att formulera en enhetlig definition i detta arbete, utan kommer att ta avstamp i en kategorisering av grupperingar inom den organiserade brottsligheten som Brå har gjort, för att på så vis redogöra för hur man talar om att situationen ser ut i Sverige. Vissa politiska extremistgrupperingar skulle eventuellt kunna vara att betrakta som en kategori inom organiserad brottslighet. De förbigås dock helt i den här framställningen då de har en form av ideologisk grund och troligen inte främst ägnar sig åt den typ av vinstdriven kriminalitet som andra typer av organiserad brottslighet till synes i stor utsträckning gör.

Det finns vidare en tydlig internationell dimension på dagens organiserade brottslighet, grupperingar kan samarbeta med andra grupperingar över nationsgränserna, internationell kompetens kan anlitas, inblandade kan förflytta sig mellan olika länder för att undgå rättsapparaten osv. Jag kommer emellertid inte ha möjlighet att i större utsträckning gå in på den omfattande internationella aspekten på den organiserade brottsligheten, utan kommer endast att fokusera på situationen i Sverige. Detta då arbetet fokuserar på hur Sverige förhåller sig till organiserad brottslighet och vad som kan ha påverkat detta förhållningssätt.

Gällande de domar som studerats fokuserar jag på tingsrättsdomar och de resonemang som förts i tingsrätten. I de fall domen har överklagats nämns hovrättens avgörande endast i korthet. Jag kommer inte heller att ta upp hur samhällets åsikter och attityder kring organiserad brottslighet kan påverka domstolarnas arbete på andra nivåer, exempelvis genom självzensur hos vittnen på grund av rädsla, även om detta ses som ett allt större problem.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med ett kapitel som redogör för kriminologisk teoribildning. Teorier kring hur samhället tenderar att resonera gällande brottsoffer och gärningsmän, samt information om något man kallar osäkerhetens kultur presenteras. Detta är ämnat att ge läsaren en teoretisk bakgrund och en förståelse för hur attityder och åsikter kan formas efter vissa mönster, ibland utan att man närmre reflekterar över det. Med detta kapitel i bakhuvudet, kan läsaren sedan läsa nästkommande kapitel med kritisk blick, och kanske uppmärksamma tendenser i retoriken kring organiserad brottslighet som tagits upp i det första kapitlet.

Kapitlet som följer är ett försök att spegla samhällets bild av organiserad brottslighet i Sverige, vilka typer av grupperingar som anses verka här, hur de arbetar, samt hur utvecklingen sett ut. Detta är självfallet inte en heltäckande bild, utan en skildring av hur den forskning som finns framställer det, samt hur berörda myndigheter resonerar och hur retoriken kring organiserad brottslighet kan se ut.

I kapitel fyra kopplas sedan de två tidigare kapitlen ihop i ett försök att se om den bild samhället har av organiserad brottslighet och personerna inblandade i den verkar baserad på faktiska omständigheter, eller om dessa attityder kan sägas vara ett symptom av den osäkerhetskultur och teoribildning kring brottsoffer och gärningsmän som presenterats inom kriminologin. Några av de följder vår syn på organiserad brottslighet kan ha fått, eller kan riskera att få, presenteras också i detta kapitel.

Då min problemformulering handlar om möjligheten att domstolarna låter sig påverkas av attityder och åsikter i samhället, åsikter som dessutom kanske inte är baserade på faktiska grunder, följer sedan ett kapitel med granskning och analys av ett antal domar. Syftet med detta är att undersöka om man kan se spår av att domstolarna tillämpar exempelvis tankar kring status som brottsoffer eller gärningsman. Också frågan om man i domskälen kan se spår av att osäkerhetens kultur fått fäste även i domstolarna och därmed påverkar deras resonemang behandlas.

Egna kommentarer presenteras löpande i ett avslutande stycke i varje kapitel för att underlätta läsningen. Uppsatsen avslutas dock även med ett kapitel för sammanfattande kommentar och analys, i vilket jag utvecklar mina egna åsikter och slutsatser.

2 Kriminologisk teori

Detta kapitel syftar till att ge en övergripande introduktion till för arbetet relevant kriminologisk teori, för att ge läsaren en kunskapsbas för resten av framställningen. Jag kommer att redogöra för teorier och tankar kring brottsoffer och gärningsmän, vad som ”krävs” av dem och vad vi i samhället vill tillskriva dem för egenskaper. Efter att ha gått igenom teorin kring idealiska offer och gärningsmän, kommer jag även kort att redogöra för den s.k. livsstilsteorin, inom vilken man försöker förklara varför vissa individer löper större risk för att utsättas för brott än andra. Ytterligare en teoribildning, gällande utvecklingen av en osäkerhetskultur i dagens samhälle presenteras sedan. Kapitlet avslutas med en kommentar där egna reflektioner och slutsatser redovisas.

2.1 Det idealiska offret

Inom kriminologin finns en gren som ägnar sig åt forskning kring brottsoffer; viktologi. Det beskrivs som det vetenskapliga studiet av brottsoffer, hur de påverkas på olika plan av den kriminalitet de utsätts för, hur de bemöts i olika sammanhang, vilka som löper störst risk att bli brottsoffer osv.¹ Nils Christie introducerade i mitten av 80-talet en teori rörande det idealiska offret. Teorin syftar till att ringa in vem som lättast får en fullständig och legitim status som offer efter att ha drabbats av ett brott. Det handlar således inte om vem som löper störst risk att drabbas av brott, eller vem som ser sig själv som ett offer, utan rör sig om en sorts offentlig offerroll och vem som kan eller tillåts ikläda sig den. För att förtydliga exemplifierar Christie med att offerrollen i denna mening ger en slags allmän sympati och existerar på samma abstrakta nivå som någon i samhällets ögon kan vara en ”hjälte”, eller en ”förrädare”.²

För att underlätta kategoriseringen identifierade Christie fem punkter rörande händelsen och de inblandade som, om de är uppfyllda, talar för att någon passar in i den idealiska offerrollen. Offret bör vara, eller ses som, svagt, exempelvis beroende på hög ålder eller funktionshinder. Det är vidare till offrets ”fördel” om man när man blir utsatt för ett brott är upptagen med något respektabelt, som att vara ute på promenad med sitt barn. Offret ska också befinna sig på en plats man inte kan klandras för att befinna sig på, t.ex. på en gata i ett ”tryggt” område under dagtid. Gärningsmannen i sin tur ska helst vara stor och ond, en riktig buse. Till sist ska gärningsmannen vara okänd och utan personlig relation till offret.³

Enligt dessa punkter skulle ett exempel på ett idealiskt offer enligt Christie kunna vara följande. En liten, snäll, gammal dam, är efter att ha besökt sin

¹ Nilsson, s. 27.

² Christie, s. 47.

³ Christie, s. 48.

sjuka syster på väg hem mitt på dagen. Hon attackeras av en stor, okänd man, som stjälar hennes väska och köper sprit för pengarna. Denna situation uppfyller Christies fem kriterier ovan, och den lilla damens offerstatus ifrågasätts troligen inte av någon.⁴

2.1.1 Icke-idealiska brottsoffer - att skuldbelägga offret

Alla kan naturligtvis inte uppfylla dessa kriterier, och drabbas man av ett brott utan att uppfylla dem kan man enligt Christie få svårare att göra anspråk på att vara ett offer, personens status som offer ifrågasätts. Saker som kan tala emot ett brottsoffer på detta sätt är exempelvis att offret är fysiskt starkt eller att man inte ägnar sig åt något respektabelt. Offer kan vidare beskyllas för att inte ha skyddat sig själv genom att undvika att befinna sig på platsen. Att vara lika stor som gärningsmannen samt att ha en relation till gärningsmannen är andra saker som kan påverka hur samhället ser på denna individ som offer.⁵

Typexemplet Christie ger på ett offer som är allt annat än idealiskt är den (starke) unge mannen som dricker alkohol på en bar (en icke-respektabel syssla som bedrivs på en potentiellt farlig plats) och där blir misshandlad och bestulen av en bekant. Även om han får värre skador - och blir av med mer pengar - än den lilla damen, är det för många faktorer som rimmar illa med vad samhället vill se i en offerskapande situation. Han kommer därför få svårt att få samma offerstatus som den lilla damen.⁶ Detta kan ses som att man till viss del skuldbelägger offret. Det kallas i litteraturen för "victim precipitation", och innebär att man ser offrets agerande som direkt eller indirekt orsak till brottet. Detta har kanske främst uppmärksammats rörande kvinnliga offer för sexualbrott, men drabbar även andra. Den berusade unge mannen som blir misshandlad på krogen ses exempelvis som mer delaktig i brottet, och "får skylla sig själv" mer än om han hade varit nykter och blivit misshandlad på dagtid.⁷

På grund av detta synsätt har samhället följaktligen svårt att acceptera eller se kriminella som blir utsatta för brott som brottsoffer, då de inte passar in i offerrollen.⁸ Förutom de tidigare nämnda fem kriterierna menar Christie vidare att det finns en annan viktig aspekt gällande den idealiska offerrollen. För att framgångsrikt kunna kräva sin offerstatus, måste man vara stark nog att föra sin talan och få sitt fall uppmärksammat och/eller tysta en eventuell motkraft som försöker neka en denna status.⁹ Att ett offer är starkt nog att göra sig hörd kan emellertid leda till en paradox, som jag återkommer till nedan under 2.1.1.1.

⁴ Christie, s. 47.

⁵ Christie, s. 48.

⁶ Christie, s. 48.

⁷ Nilsson, s. 97 f.

⁸ Lindgren, Pettersson, Hägg Lund, s. 34.

⁹ Christie, s. 50.

2.1.1.1 Tillräckligt starka eller för starka brottsoffer?

För att problematisera och tydliggöra de problem som finns med dessa djupt rotade tankar kring hur ett offer ”bör” vara, exemplifierar Christie med våld mot kvinnor i nära relationer. De misshandlade kvinnorna representerar inte det idealiska offret, och de misshandlande männen representerar inte den idealiska gärningsmannen. Christie menar att det länge var svårt för de misshandlade kvinnorna att få legitim status som offer. Detta anser han har berott på att männen alltjämt haft en sådan maktposition i samhället att de tillåtit definiera situationer. Christie menar vidare att det inte ligger i männens intresse att se det som en ”offerskapande” situation när en man slår sin fru eller sambo. Händelserna förklaras hellre bort på en individnivå, än ses som ett samhällsligt fenomen. Tiderna förändras dock, och Christie menar att dessa utsatta kvinnor fått allt lättare att kräva offerstatus i takt med att kvinnors maktposition i samhället stärkts. Kvinnor kan nu erbjuda en motstående situationsdefinition av våld i nära relationer och hävda att den ska gälla istället för den bild män historiskt sett målat upp. Då kvinnors materiella villkor har förbättrats och deras självbild förändrats behöver de inte längre tåla att behandlas dåligt i hemmet, utan kan i så fall lämna det. Kvinnor har alltså i allt större utsträckning fått den makt som krävs för att uppmärksamma sin situation och kräva legitim offerstatus.¹⁰

Kvinnors ökade makt leder emellertid Christie till en intressant paradox, nämligen att om offer får för mycket makt, minskar det istället deras potential som idealiska offer. Med detta menar han att man kan se kvinnors ökade materiella välstånd och oberoende som en källa till makt som gör att de kan göra sin definition av sig själva som offer hörd. Men det leder samtidigt till att de brister i ett annat kriterium, nämligen att de kan, och borde ha, skyddat sig mot misshandeln. När de nu har förutsättningarna för att lämna en våldsam relation förväntas de göra det. Stannar man av någon anledning kvar riskerar man att mista sin offerstatus pga. att man kunde ha skyddat sig, men valde att inte göra det. Man är inte längre det svaga, skyddslösa, idealiska offret, utan någon som valt att stanna kvar i en potentiellt farlig situation.¹¹

Detta är naturligtvis en grov och generaliserande beskrivning, men det är fenomenet kring offer och makt i sig som är av intresse i den här framställningen, och inte specifikt diskussionen om maktfördelningen mellan könen. För att kunna få status som ett idealiskt offer krävs alltså enligt Christies teori ett visst mått av makt, men man får inte bli för stark, för då motarbetar maktpositionen istället denna offerstatus. Detta kan man möjligen knyta till personer med koppling till organiserad brottslighet, något jag anknyter till i kommentaren till detta kapitel.

¹⁰ Christie, s. 49 ff.

¹¹ Christie, s. 50 f.

2.2 Den idealiska gärningsmannen

Christie menar att precis som offren kan en gärningsman vara mer eller mindre idealisk, och han ställer även de två i relation till varandra. Ju mer idealiskt ett offer är, desto mer idealisk blir gärningsmannen, och en mindre idealisk gärningsman kan göra det svårare att ses som ett idealiskt offer. Denna relation illustrerar han med tre typer av gärningsmän som inte är idealiska, och vars offer därmed kan få svårare att få status som idealiskt offer.¹²

Den första typen är de gärningsmän som blir offer för sin egen brottslighet, t.ex. knarklangare som själva är fast i ett djupt drogberoende. Langaren är inte en kallhamrad och beräknande brottsling vars agerande drabbar oskyldiga, utan han är lika mycket offer själv, och langar kanske bara för att finansiera sitt eget beroende. Denna första kategori betecknar Christie som gärningsmän som flyter ihop med offren, och menar att det är en ”dålig” typ av gärningsman. Den andra typen av icke-idealiska gärningsmän är den där det inte finns någon tydlig uppdelning mellan offer och gärningsman på det moraliska planet. Offer och gärningsman är för lika. Denna typ syns ofta vid våldsbrott, då exempelvis två berusade män börjar slåss utanför en pub. Det är kanske oklart vem som började, och det finns i vilket fall inte en självklar uppdelning i ”ond” och ”god”. Den tredje typen är den gärningsman som är en helt vanlig människa, ”en av oss”, som har agerat på ett sätt som må vara brottsligt, men där vi skulle agerat likadant. Denna kategori exemplifierar Christie med de norrmän som under den tyska ockupationen arbetade åt tyskarna och torterade och mördade. De passar inte in i bilden av en idealisk gärningsman just eftersom de flesta under samma omständigheter hade handlat likadant.¹³

Christie ser problem med den bild vi har av den idealiska gärningsmannen och menar att den är starkt förenklad. Vi, samhället, vill tro att någon som begår brott inte är som vem som helst, utan främmande och avvikande. Vi vill inte att denna individ ska leva ett vanligt liv och ha normala relationer, utan vi vill att individen ska definieras av sin brottslighet och brist på moral och vara så icke-mänsklig som möjligt.¹⁴

2.3 Idealiska, skrämda, och verkliga offer – vem löper störst risk att drabbas av våldsbrott?

En intressant distinktion Christie gör är den mellan idealiska, verkliga och skrämda offer. Han menar att de idealiska offren sällan är de verkliga offren, men dock ofta är de som är räddast för att bli offer. Den lilla damen skräms upp av rapporter om ökad brottslighet som media matar henne med, och

¹² Christie, s. 54.

¹³ Christie, s. 54 ff.

¹⁴ Christie, s. 59.

övertygas om att kriminella lurar runt knuten och väntar på henne. Av de verkliga offren, de som oftast utsätts för brott, är istället majoriteten inte alls särskilt idealiska. Exempelvis löper den unge mannen i baren större risk att bli offer för ett våldsbrott än den lilla damen. De verkliga offren är enligt Christie inte heller i så stor utsträckning rädda för att bli utsatta för brott, något han förklarar med att de har mer korrekt information om de reella riskerna som följer med situationen eller beteendet.¹⁵

En ansats inom kriminologin som försöker förklara varför vissa individer löper större risk än andra att utsättas för brott är den s.k. livsstilsteorin. Den utgår från att man beroende på sin livsstil löper större eller mindre risk att hamna i situationer där man riskerar att bli offer för ett brott. Livsstilen antas i sin tur påverkas av sociala och demografiska faktorer såsom kön, ålder, yrke, etnicitet och socialgruppstillhörighet. Anledningen till att livsstilen kan påverka risken för att utsättas för brott är enligt teorin att den påverkar när och hur man vistas på allmänna platser, vilka personer man umgås med, ens möjligheter att undvika potentiella gärningsmän m.m. Livsstilsteorin antar följaktligen att om man pga. sin livsstil ofta befinner sig i situationer där risken är stor att man faller offer för brott, kommer man sannolikt att drabbas av brott i större utsträckning än andra. En persons livsstil påverkar vidare även hur ”lämplig” eller ”passande” personen är som offer.¹⁶

Att de verkliga offren kanske förhållandevis sällan är idealiska offer stöds även från annat håll. Två forskare har jämfört och sammanställt resultaten av olika undersökningar rörande brottsoffer gjorda i Storbritannien. Denna sammanställning visade att människor som själva begår våldsbrott löper större risk att i sin tur bli offer för brott. Andra riskfaktorer som framkom var att leva en ”deviant lifestyle”, avvikande livsstil, i form av alkohol- eller drogmissbruk, samt att leva i närhet av våld och brottslighet.¹⁷

2.4 Osäkerhetskultur och riskmedvetenhet –försvårar det för individer kopplade till organiserad brottslighet att ses som offer?

I anslutning till resonemanget kring de skrämda offren kan en annan kriminologs tankar vara intressanta att nämna. Bo Nilsson presenterar vad han kallar en osäkerhetskultur, där vi allt mer fokuserar på att vår tillvaro är oförutsägbar och farofylld. Det anses finnas allt fler risker, och större faror, med i stort sett allt. Det gäller inte bara kriminalitet, utan allt i samhället är potentiella riskfaktorer, t.ex. hälsa, livsmedel, miljöförstöring m.m. Detta är något han menar är ett resultat av främst nya tendenser i den offentliga

¹⁵ Christie, s. 57.

¹⁶ Lindgren, s. 37 f.

¹⁷ Sampson & Lauritsen, s. 131 f.

retoriken.¹⁸ Han anser att bl.a. media och politiker ständigt inriktar sig på nya hot och risker, där ”hotet från den nya och ökande kriminaliteten” är ett av dem, och åtgärder mot dem krävs.¹⁹ Genom TV-program som fokuserar på kriminalitet och redogör för brott som inträffat ges intrycket att brottsligheten finns överallt, kan drabba vem som helst och att alla bör vara på sin vakt hela tiden. Man framställer gärningsmännen som avvikande och inte som normala människor, men betonar samtidigt att de är ett hot mot alla ”oss” i den normala sfären. Reportage om grupperingar inom den organiserade brottsligheten gör samma sak. De porträtteras som samhällsföraktande, helt respektlösa mot myndigheter och andra människor, samt att denna brist på moral hos dessa personer är en samhällsrisk, ett hot mot alla.²⁰

Den här riskretorikens inflytande har enligt Nilsson lett till en kultur där föreställningar om att vi utsätts för allt större faror, risker, och hot dominerar, vilket i sin tur leder till att man anser att allt fler individer riskerar att bli offer. Offerkategorin växer således då allt fler löper risk att utsättas för brott, och det anses svårare att undvika att bli ett offer. Samtidigt finns det emellertid en ökad offermedvetenhet, som gör att ett offer förväntas känna till och undvika risker. Man kan kanske kalla det en precisering av offrets eget ansvar. Det blir därför lättare att helt eller delvis skuldbelägga offret, exempelvis pga. att individen medvetet rörde sig i ett farligt område. Nilsson menar att om en individ bryter mot detta känslomässigt grundade säkerhetstänkande, riskerar denne att få sämre socialt och juridiskt stöd i sin offerroll. Risk- och säkerhetstänkandet förstärker på detta vis tankarna om det ”rena” eller ideala offret. Det är dock inte bara offren som drabbas av detta ökade ansvar. Nilsson menar att både offer och gärningsmän i takt med denna utveckling allt mer underkastas en individuell ansvarsprövning och anser att gärningsmän i allt större utsträckning tillskrivs ett personligt ansvar för sitt handlande.²¹

2.5 Kommentar

Om man resonerar enligt dessa teorier, blir en rimlig slutsats att samhället skulle ha svårt att acceptera personer med kopplingar till organiserad brottslighet i en offerroll. Detta då de troligen inte uppfyller kriterierna för en offerroll gällande t.ex. sina personliga egenskaper eller vad de ägnar sig åt vid brottstillfället. De skulle enligt Nilssons tankar om ökat säkerhetstänkande och offermedvetenhet även i allt högre grad ses som klandervärda då de varit medvetna om risken för att utsättas för brott i de miljöer de rör sig i.

Jag anser att man nog också till viss del kan applicera den paradox Christie beskriver med hjälp av exemplet med kvinnor som misshandlas i hemmet på

¹⁸ Nilsson, s. 159 f.

¹⁹ Nilsson, s. 165 f.

²⁰ Nilsson, s. 172 f.

²¹ Nilsson, s. 177 ff.

dessa personer. De representerar, bland annat pga. sin livsstil, inte det idealiska offret. Samtidigt ligger det inte i det makthavande, ”icke-kriminella” samhällets intresse att se det som en offerskapande situation t.ex. när olika gäng orsakar varandras medlemmar skador. Om två kriminella grupperingar ligger i fejd med varandra uppmärksammas det kanske egentligen främst som en samhällsfara för ”oss andra”, att vådaskott kan träffa en oskyldig osv. Att de utsätts för våldsbrott av varandra bekymrar oss inte på samma sätt. Personer inom organiserad brottslighet har vidare inte en sådan maktposition i samhället som gör det möjligt för dem att kräva att få en legitim status som offer. I vissa fall är det kanske inte heller en reell möjlighet att lämna den kriminella grupperingen, exempelvis pga. socialt tryck eller för att man krävs på en avgift för att få lämna grupperingen. Så långt överensstämmer situationen med kvinnorna innan de fick ökade ekonomiska resurser, frihet och status. Då handlade det om att kvinnor som grupp blev starka nog att göra sin offerstatus gällande, men då samtidigt kunde skuldbeläggas för att de inte skyddade sig själva. Gällande personer med kopplingar till organiserad brottslighet skulle man kunna tänka sig att vi inte vill ge dem legitim offerstatus, bl.a. baserat på den bild av dem som osäkerhetskulturen målar upp. De är inte heller i en situation där de kan ge en motbild till samhällets definition och därmed begära legitim offerstatus. Trots detta anses det emellertid troligen från många håll att dessa personer, om de utsätts för våldsbrott har sig själva att skylla, då de borde sett till att lämna den riskabla miljön. Detta kan jämföras med de misshandlade kvinnorna i exemplet i stycke 2.1.1.1 som främst fick dessa krav på sig när alternativet att lämna hemmet blev en reell möjlighet

Vi bör dock ha lätt att se personer med kopplingar till organiserad brottslighet som idealiska gärningsmän då de i våra ögon besitter sådana egenskaper gärningsmän bör ha, exempelvis tvivelaktig moral. Samtidigt framgår det emellertid av forskning att det är dessa individer som löper störst risk att falla offer för våldsbrott, något som även stöds av livsstilsteorin. Detta innebär att de vi vill se, och har lätt att se, som idealiska gärningsmän troligen också är de som löper störst risk att bli offer för våldsbrott, en offerroll vi dock inte gärna vill tillerkänna dem. Man kan vidare tänka sig att man gällande personer med kopplingar till organiserad brottslighet skulle kunna argumentera för att de, i vissa fall, skulle kunna bli icke-idealiska gärningsmän enligt Christies första och andra kategorier. Ibland kan de kanske sägas stå i en form av beroendeställning till den kriminella grupperingen och av olika skäl vara eller känna sig tvungna att begå brott för att inte själva utsättas för repressalier. Detta skulle kunna liknas vid att man blir offer för sin egen brottslighet, då man blir ”fast i gänget”. Begår de brott mot andra individer med kopplingar till organiserad brottslighet hamnar man istället kanske i en situation där det inte finns en klar moralisk uppdelning mellan offer och gärningsman. Exempelsituationer skulle kunna vara två grupperingar som ligger i fejd och utkräver hämnd för tidigare oföretter, eller om någon som tidigare misshandlat människor i sin brottsutövning plötsligt själv blir misshandlad av någon annan i dennes brottsutövning. Rättsapparaten bör, enligt Christies teoribildning, följaktligen möta personer med kopplingar till organiserad brottslighet i

åtminstone tre roller; idealisk gärningsman, icke-idealisk gärningsman, samt icke-idealiskt offer.

3 Allmänt om samhällets syn på organiserad brottslighet i Sverige idag

Den organiserade brottsligheten uppmärksammas alltmer i media, och man kan lätt få intrycket att den finns överallt. Av naturliga skäl är den dock inte helt enkel att undersöka och kartlägga, då sådana grupperingar inte gärna skyltar med sin organisation. Det är heller inte ett statistiskt område, nya grupperingar dyker ständigt upp. Vissa är lokala och kortlivade, medan andra grupperingar får fästen i flera städer, fästen som ibland även samarbetar. Jag har varken möjlighet eller som målsättning att i den här framställningen måla en heltäckande bild av exakt hur den organiserade brottsligheten ser ut i Sverige idag. I detta kapitel kommer dock att ges en övergripande bild av vilka typer av kriminella grupperingar det främst talas om inom svensk forskning, hur de framställs, hur utvecklingen sett ut, samt vilka de utmärkande dragen för den organiserade brottsligheten i Sverige anses vara i dagsläget.

3.1 Organiserad brottslighet i Sverige

Det är inte helt lätt att definiera begreppet organiserad brottslighet då denna verksamhet inte nödvändigtvis är särskilt likriktad, och i Sverige finns heller ingen legaldefinition av organiserad brottslighet. Det finns många olika typer av grupperingar, och de är uppbyggda på olika sätt, ägnar sig åt olika typer av brottslighet och har olika mål med sin verksamhet. Inom EU har man emellertid arbetat fram 11 kriterier för att definiera organiserad brottslighet. Minst sex stycken måste vara uppfyllda, och nr 1, 3, 5 och 11 är obligatoriska.

1. Samarbete mellan fler än två personer,
2. Egna tilldelade uppgifter åt var och en,
3. Lång eller obegränsad utsträckning i tiden,
4. Någon form av disciplin och kontroll,
5. Misstanke om allvarliga kriminella handlingar,
6. Verksamhet på internationell nivå,
7. Användande av våld eller andra metoder för hot,
8. Användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer,
9. Deltagande i penningtvätt,
10. Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin,
11. Strävan efter vinning och/eller makt.²²

²² Prop. 2007/08:144, s. 5.

Som sagt ser naturligtvis inte alla grupperingar inom den organiserade brottsligheten likadana ut. Det finns variationer gällande graden av organisering, hur man organiserar sig, vilken brottslighet man främst ägnar sig åt, vad som binder medlemmarna samman osv. EU:s definition används i instrument inom EU, men Sverige använder den som sagt inte för nationellt bruk. Istället talas det i Sverige om organiserad brottslighet, eller den grova organiserade brottsligheten, utan att man specificerat vad dessa begrepp innefattar. Brå avgränsar emellertid i en rapport från 2009 följande typer av grupperingar inom den organiserade brottsligheten i Sverige; ungdoms- och förortsgäng, fängelsegäng, MC-gäng, etniskt baserade grupperingar, och specialiserade nätverk. Detta är en indelning som gjorts efter polisens terminologi. Det finns dock inga vattentäta skott mellan dessa grupperingar, de rekryterar ibland från varandra, och individer från olika grupperingar samarbetar i vissa fall.²³

Ungdoms- och förortsgängen sägs vara mer löst sammansatta och ha en lägre organisationsgrad än andra grupperingar. Gängen är vanligast i förorter till storstäder, och det som är avgörande för om individer accepteras i dem är vilket rykte man har och var man bor.²⁴ Trots att dessa gäng inte är så väl organiserade anses de stabila, medlemsantalet ökar och medlemmar stannar i gängen tämligen länge. Ökningen i storlek sägs till stor del kunna tillskrivas en förhållandevis aggressiv rekrytering av ungdomar i de aktuella områdena, vilket kan göra det svårt att ställa sig utanför ett gäng. Gängen är ofta uppbyggda kring en inre kärna som består av mer erfarna, lite äldre nyckelpersoner. Dessa nyckelpersoner eller ledare som ofta har en tung kriminell belastning knyter sedan yngre personer till sig, med syfte att utnyttja dem i sin kriminella verksamhet.²⁵ Det kan visserligen skifta väldigt hur mycket - och vilken - brottslighet man begår, men dessa gäng anses ändå av vissa vara en inkörsport till tyngre kriminalitet, då majoriteten av medlemmarna är så pass unga. Gängen ses som en plats där dessa ungdomar skaffar sig de kunskaper, erfarenheter och kontakter de behöver för en fortsatt kriminell bana.²⁶ Då organisationsgraden är låg begås brott i olika konstellationer inom gruppen, kombinationer som kan skifta med typen av brott osv.²⁷ Gängen sägs vidare ägna sig främst åt stölder, rån, våldsbrott och narkotikabrott.²⁸

Fängelsegängen har, som namnet antyder, sitt ursprung på anstalt. Med Brödraskapet Wolfpack i spetsen sägs de ha vuxit fram som ett svar på att MC-gängen satte press på både intagna och personal på anstalter i Sverige. Efterhand bildades sedan fler gäng som motvikt till och skydd mot Brödraskapet Wolfpack.²⁹ Medlemmarna är följaktligen vanligen redan förhållandevis erfarna kriminella, och de ägnar sig därför åt mer avancerad

²³ Brå 2009:7, s. 47 ff.

²⁴ SOU 2010:15, s. 43.

²⁵ RKP Rapport 2009:1, s. 20.

²⁶ Brå 2009:7, s. 47 f.

²⁷ Mattsson, s. 18 f.

²⁸ SOU 2010:15, s. 43.

²⁹ SOU 2005:6, s. 115.

brottslighet än ungdoms- och förortsgängen. De är aktiva även utanför anstalt, men organisationsgraden anses vara förhållandevis låg även i dessa grupperingar. Dessa gäng kan ses som ett sätt att knyta kontakter inne på anstalt, som man sedan använder sig av för kriminalitet även utanför.³⁰ Enligt Kriminalvården ingår allt fler av de intagna på anstalter i kriminella gäng eller nätverk.³¹ Idag är dock även andra typer av gäng aktiva inne på anstalterna, då de intagna i allt större utsträckning så att säga tar med sig sin grupptillhörighet in.³²

MC-gängen anses ha en tydlig hierarkisk organisation vad det gäller rollerna inom organisationen, men medlemmarna är också fria att bedriva egen verksamhet vid sidan av gängets kriminalitet. Kriminaliteten sägs inte vara huvudsyftet med organisationen, men är samtidigt den största inkomstkällan.³³ Gällande vilken typ av kriminalitet MC-gängen ägnar sig åt utmålas olika bilder från olika håll. Vissa menar att de främst ägnar sig åt indrivning och hot, och ser MC-gängen mer som ett lokalt problem pga. deras synlighet som skapar oro och utmanar polisen.³⁴ Andra menar dock att MC-gängen också tycks ha börjat ägna sig åt ekonomisk brottslighet, då det visat sig lönsamt, samt bedriver internationella samarbeten där systerklubbar samverkar.³⁵ Brå anser att det kan vara så att MC-gängen använder sig av sina supporterklubbar för våldsbrott och själva fokuserar på mer vinstinriktad ekonomisk brottslighet, som begås i det dolda.³⁶ Att MC-gängen blivit mer diskreta i sin brottslighet anser även Rikskriminalpolisen som exemplifierar med att Hells Angels låter sin supporterklubb Red and White Crew utöva det våld som behövs och istället ägnar sig åt mer sofistikerad brottslighet.³⁷

Specialiserade nätverk beskrivs som grupperingar som bedriver en specifik, vinstinriktad kriminell verksamhet, t.ex. smuggling eller illegal spelverksamhet. De bedriver sin verksamhet diskret och över förhållandevis lång tid, och har tillgång till de olika typer av kompetenser som krävs för alla delar av operationen. De etniskt baserade grupperingarna är väldigt löst definierade, men sägs enligt Brå komma främst från öst.³⁸ Enligt RKP är dock även grupperingar från Afrika och Asien verksamma i Sverige.³⁹ Olika grupperingar ägnar sig åt olika typer av kriminalitet, bl.a. smuggling, narkotikabrott, rån, penningförfalskning och människohandel.⁴⁰

Ytterligare en åtskillnad man kan göra angående organiserad brottslighet är gällande om det är social eller ekonomisk vinning som främst eftersträvas.

³⁰ Brå 2009:7, s. 48.

³¹ Kriminalvårdens budgetunderlag 2011, s. 21.

³² SOU 2005:6, s. 115.

³³ Mattsson, s.18.

³⁴ Korsell, s. 198.

³⁵ Mattsson, s. 18.

³⁶ Brå 2009:7, s. 49.

³⁷ RKP Rapport 2009:1, s. 19.

³⁸ Brå 2009:7, s. 49 f.

³⁹ SOU 2010:15, s. 43.

⁴⁰ Brå 2009:7, s. 49 f.

Vissa grupperingar har renodlat ekonomiska intressen, och man begår brott endast för sin egen vinnings skull. Andra grupperingar har även en social dimension där broderskap (det rör sig om en främst manlig miljö) och kontaktskapande är viktigt, och man så att säga skolar in medlemmarna i ett positivt tänkande kring kriminalitet, som ses som en livsstil.⁴¹

3.2 Organiserad brottslighets utveckling – hur är dagens grupperingar strukturerade?

Den organiserade brottsligheten synes vara en företeelse i ständig rörelse och utveckling. Trots att åsikterna må gå isär gällande exakt hur situationen ser ut i Sverige är de flesta överens om en sak, att strukturen på den organiserade brottsligheten har förändrats.

Den klassiska bilden av organiserad brottslighet är en gruppering med starkt hierarkisk maffialiknande organisation, något som man emellertid alltmer verkar ha frångått. Denna vertikala struktur, som inte är särskilt flexibel, har blivit ineffektiv. Idag organiserar man sig i flera fall istället i mer flexibla nätverk bestående av olika kriminella grupperingar. Gränserna mellan dessa nätverk och grupperingar suddas ut i allt högre grad, då kontakter och samarbete dem emellan blir allt vanligare. Man samarbetar då ofta gällande ett specifikt brott, och så länge vinsten är tillräckligt stor kan till och med grupperingar som tidigare legat i konflikt med varandra samarbeta.⁴² Detta är en utveckling som pågått ett tag, redan år 2002 beskrev Brå den svenska organiserade brottsligheten som ”mer av organiserade brott än organiserad brottslighet”.⁴³ Även i en senare rapport från Brå beskrivs den organiserade brottslighetens nya flexibla organisationsform. Man talar om nätverk som i princip agerar i projektform. Individerna inom dessa är förhållandevis självständiga och man går samman i olika konstellationer inför olika projekt, dvs. brott, baserat på kompetens, resurser och intresse.⁴⁴

Detta beteende stämmer överens med uppfattningen att den organiserade brottsligheten går alltmer mot ett renodlat vinstintresse, och att organisationsgraden generellt sett luckrats upp. Individerna inom nätverken eller grupperingarna känner alla till varandra och samarbetar självständigt i olika konstellationer. Det finns ledargestalter, men de har inte den bestämmandemakt de kanske hade förr, utan liknas istället mer vid nätverkets nav. Man behöver inte deras godkännande för att delta i ett brottsligt projekt, och de tar heller inte en del av vinsten. Denna frihet inom nätverken leder också till att man kan karaktärisera allt fler av dem som multikriminella. De har måhända en huvudinriktning, men är ofta involverade i flera typer av kriminell verksamhet.⁴⁵

⁴¹ Brå 2009:7, s. 15.

⁴² Mattsson, s. 17 f.

⁴³ Brå 2002:7, s. 8.

⁴⁴ Brå 2009:7, s. 15.

⁴⁵ Mattsson, s. 17 f.

Det finns emellertid fortfarande exempel på att personer betalar en del av vinsten från sin brottslighet till "sin" kriminella gruppering i utbyte mot möjligheten att stödja sig på den ifall något skulle gå fel. Exempelvis menar RKP att detta är vanligt då enskilda Hells Angelsmedlemmar begår brott i samarbete med andra kriminella. De tillåts då använda sig av Hells Angels skrämselkapital (se nedan under 3.3) samt kan räkna med uppbackning om något skulle gå fel i utbyte mot en del av vinsten.⁴⁶

Att fokus ligger alltmer på ekonomisk vinning kombinerat med multikriminalitet gör det svårt att peka ut särskild brottslighet som kriminella grupperingar typiskt sett ägnar sig åt. Det verkar snarare vara så att om det finns pengar att tjäna är det bara en tidsfråga innan den organiserade brottsligheten har tagit sig an detta område. Det verkar emellertid vara förhållandevis vanligt att man ägnar sig åt smuggling av varor, alkohol och cigaretter, samt olika typer av narkotikabrott. Trafficking, vapenhandel och våldsbrott, i form av bl.a. mord, misshandel och beskyddarverksamhet är andra områden. Vidare förekommer ekonomisk brottslighet, exempelvis utpressning och rån, men också skattebrott, bedrägerier penningtvätt mm.⁴⁷

Trots att det alltså är svårt att avgränsa vilken typ av brottslighet kriminella grupperingar typiskt sett ägnar sig åt har RKP gjort en indelning i primär- och sekundärbrottslighet. Primärbrotten är den brottslighet varifrån grupperingarna får sin största ekonomiska vinning. Sekundärbrotten är de brott man begår främst för att försvara eller utöka sin del på marknaden eller för att förstärka sitt vålds- och skrämselkapital.⁴⁸ Till primärbrotten hör smuggling av, och handel med, narkotika, smuggling av cigaretter, alkohol och diesel, samt människosmuggling, människohandel, utpressning och rån. Denna brottslighet kräver i sin tur stödbrott i form av t.ex. vapenstöld och penningtvätt. Sekundärbrottsligheten består av bl.a. hot, våldsbrott, och korruption.⁴⁹

Gällande de våldsbrott som hänförs till sekundärbrottsligheten kan man dock argumentera för att de eventuellt också kan ha en annan funktion. Redan på 1920-talet skrev kriminologen Thrasher en bok om kriminella gäng, hur de uppkommer och hur de fungerar. En av de poänger han gjorde var att våldsbrotten var viktiga för gäng på så vis att de knöt medlemmarna samman och ökade solidariteten dem emellan. Även om medlemmarna i ett gäng ägnade sig åt flera olika brottstyper förenades de av det våld de blev utsatta för av andra grupper, och det våld de själva utsatte medlemmar ur andra grupper för.⁵⁰ Detta är kanske inte allmängiltigt, men kan eventuellt gälla för i alla fall vissa kriminella grupperingar.

⁴⁶ RKP Rapport 2009:1, s. 23.

⁴⁷ Brå 2002:7, s. 27.

⁴⁸ RKP Rapport 2009:1, s. 6.

⁴⁹ RKP Rapport 2009:1, s. 18.

⁵⁰ Sarnecki, s. 169.

3.3 Skrämsekapitalet

I inledningen till detta kapitel skrev jag att den organiserade brottsligheten inte gärna skyltar med sin verksamhet, vilket försvårar en kartläggning av den. Detta får emellertid till viss del sägas vara en sanning med modifikation då vissa av grupperingarna är beroende av vad man kallar våldskapital, skrämsekapital och det dåliga ryktets logik.

Vissa typer av brottslighet utförs mest effektivt i det tysta, och de grupperingar som främst ägnar sig åt sådan försöker i största möjliga mån vara diskreta och hålla sig dolda. Hit hör exempelvis ofta de specialiserade nätverken.⁵¹ Det finns emellertid andra typer av kriminalitet som grupperingar inom den organiserade brottsligheten ägnar sig åt där rykte och ökadhet är eftersträvansvärt. Detta våldskapital har tidigare främst nämnts gällande MC-gäng⁵², men blir allt mer relevant rörande fler grupperingar. Detta fenomen innebär att man använder sig av det våld man historiskt sett visat sig kapabel att utöva, eller de vapen man förfogar över. Denna förmåga till våldsutövning eller vapen användning är vad man kallar våldskapital. Detta kan man sedan omvandla till ett skrämsekapital genom att slå mynt av människors uppfattning att man är våldsbenägen.⁵³ Det dåliga ryktets logik är ett annat sätt att uttrycka detta. Har en gruppering rykte om sig att vara våldsam och att inte tveka att använda sig av grovt våld i sin brottsliga verksamhet, för detta en viss respekt med sig. Människor blir rädda och utgår från att denna våldsamhet är ett faktum, och grupperingen behöver inte i lika stor utsträckning använda sig av faktiskt våld. Det blir en form av mytbildning som inte nödvändigtvis har att göra med hur det faktiskt ser ut.⁵⁴ Förvaltar man sitt skrämsekapital väl kan det räcka med att anspela på sin grupptillhörighet för att få människor att göra det man vill.⁵⁵

3.4 Kommentar

Det är som synes inte helt enkelt att vare sig sätta fingret på vad organiserad brottslighet egentligen är, eller beskriva hur grupperingar inom den ser ut och vad de ägnar sig åt. Dessa grupperingar styrs inte av några regler eller mallar de måste passa in i, utan gör helt enkelt det som passar dem. Detta, kombinerat med att Sverige inte har någon enhetlig legaldefinition av organiserad brottslighet, gör att man bör hålla i minnet att det kanske är tveksamt om allt vi till vardags räknar in i begreppet organiserad brottslighet strängt taget ska ses som det, i alla fall enligt EU:s definition. Om det nu exempelvis blir allt vanligare med kriminalitet som utövas mer projektbaserat och i tillfälliga grupperingar passar det inte nödvändigtvis in i EU:s legaldefinition, då dessa inte uppfyller det obligatoriska kriteriet nr 3; *lång eller obegränsad utsträckning i tiden*. För den här framställningen är

⁵¹ Brå 2009:7, s. 49.

⁵² Se t.ex. Mattsson, s. 18.

⁵³ RKP Rapport 2009:1, s. 25.

⁵⁴ Brå 2009:7, s. 16.

⁵⁵ RKP Rapport 2009:1, s. 25.

dock inte en legaldefinition av organiserad brottslighet den springande punkten, utan vilka tendenser man kan se gällande det vi kallar organiserad brottslighet, och hur samhället handskas med detta fenomen.

Det råder till synes inte full konsensus gällande vad grupperingarna främst ägnar sig åt, eller vilka som är det största problemet. Trots svårigheterna med att kartlägga och beskriva den organiserade brottsligheten, tycks det dock stå förhållandevis klart att den är ett fenomen i ständig utveckling. Gamla strikta hierarkiska ordningar verkar bli mindre och mindre vanligt och överges till förmån för en mer flexibel inställning. Man talar allt mer om nätverk och projektliknande former för kriminaliteten. Att ekonomiska intressen till synes blir allt viktigare kanske kan sägas bero på denna nya form av kriminalitet. En annan möjlighet kan emellertid vara att nya organisationsformer anpassat sig till en ökad professionalisering inom kriminaliteten. Det finns självfallet undantag, inom exempelvis MC-gängen är broderskap och social sammanhållning fortfarande väldigt viktiga och en stor del av grunden för dessa grupperingar. Även de verkar emellertid tillåta att medlemmarna begår brott ihop med andra individer som står utanför gänget.

Överlag verkar det emellertid som om den organiserade brottsligheten blir allt mer flexibel och egentligen allt mindre organiserad. Brottbegås i olika småformationer, och samarbeten sker över grupperingsgränser osv. Detta leder till att allt fler grupperingar kan betecknas som multikriminella, samtidigt som en trend av specialisering också kan ses. Det finns inte längre vattentäta skott mellan grupperingarna, utan de kan överlappa i förhållandevis stor utsträckning. Eventuellt är det som så att man, i alla fall gällande vissa grupper, inte längre är lika hårt bunden till "sin" gruppering eller "sitt" gäng, utan mer tar en roll som frilansande kriminell. Oavsett typ av gruppering verkar det som sagt också bli allt viktigare med ekonomisk vinning. Kriminalitet för kriminalitetens skull överges av de flesta, möjligen med undantag för sådana brott som begås för att stärka grupperingens skrämselkapital, marknadsandelar eller sammanhållning. Även denna kriminalitet är emellertid kanske i förlängningen att se som ett taktiskt drag och ett uttryck för en professionalisering. Kan man senare begå brott utan att behöva utföra faktiskt våld riskerar man ju mindre då eventuella konsekvenser om man åker fast troligen blir mindre.

4 Kriminologisk teori kopplad till organiserad brottslighet

Jag har nu redogjort för grunderna i kriminologisk teori rörande idealiska brottsoffer, idealiska gärningsmän, och osäkerhetskulturen. Jag har också översiktligt beskrivit bilden av situationen gällande organiserad brottslighet i Sverige. Således återstår att relatera dessa två områden till varandra, och se om den kriminologiska teorin går att applicera på synen på den organiserade brottsligheten och individer med kopplingar till den. Jag kommer också att beröra Sveriges satsning mot organiserad brottslighet, samt diskussionen som förs kring den.

4.1 Vilka individer blir aktiva inom organiserad brottslighet?

Enligt Christies teori har vi alltså en bild av hur vi vill att en idealisk gärningsman ska vara och vilka egenskaper denne ska besitta. Den idealiska gärningsmannen ska helst vara kriminell på grund av sin bristande moral och sin "ondska" och inget annat. För att koppla detta till organiserad brottslighet är det enligt min mening intressant att fundera över om detta stämmer överens med de individer som är medlemmar i kriminella grupperingar? Blir man inblandad i organiserad brottslighet av dessa skäl, eller finns det andra omständigheter som kan leda till att man hamnar där? Går man med i ett gäng för att man är "ond" och har en önskan att begå brott, eller för att man inte hittar någon annan plats i samhället? Finns det måhända lika många anledningar till att gå med i en kriminell gruppering som det finns grupperingar och individer som är med i dem?

Som framgår av kapitel 3 verkar det vara ostridigt att den organiserade brottsligheten inte är ett enhetligt fenomen, utan tvärtom ett väldigt heterogent sådant. De olika grupperingarna skiljer sig åt på många olika sätt, och jag tror inte att det går att definiera en "typindivid" som kan representera alla som väljer att delta i en sådan gruppering eller nätverk. Vad man emellertid kan konstatera är att majoriteten av de individer som är inblandade i organiserad brottslighet är män, och att de kvinnor som är delaktiga sällan har "framträdande" roller.⁵⁶ Det kan dock tilläggas att det finns flera exempel på att kvinnor haft ledande roller gällande människohandel och människosmuggling.⁵⁷ Varför personer går med i ett fängelsegäng tros, i alla fall till viss del, ha med trygghet att göra. Sitter en person på anstalt där klimatet är hårt känns det säkrare att ha en grupptillhörighet att stödja sig på. Man slipper lita endast till sig själv och har ett skyddsnet genom gänget.⁵⁸ MC-gäng handlar enligt många också

⁵⁶ Korsell, Skinnari, Vesterhav, s. 93.

⁵⁷ RKP Rapport 2009:1, s. 23.

⁵⁸ SOU 2010:15, s. 43.

mycket om gemenskap och om att hitta en samhörighet. Kriminaliteten är inte huvudmålet med organisationen, och gängen organiserar sig i princip som små samhällen där man tar hand om varandra både socialt och ekonomiskt.⁵⁹

Till ungdoms- och förortsgängen verkar det som om ungdomar rekryteras, snarare än själva aktivt söker sig till dem. Gällande vilka ungdomar som löper störst risk att hamna i gäng har riskfaktorer identifierats på olika plan. Dels gäller det individens rent personliga egenskaper, såsom aggressivt beteende eller inlärningssvårigheter, men även faktorer i individens vardag, exempelvis familjens ekonomiska situation. Också riskfaktorer i närsamhället, t.ex. om man lever i ett socialt utsatt bostadsområde eller har tillgång till droger, samt riskfaktorer på samhällsnivå, bland annat utbredd ungdomsarbetslöshet och segregation, spelar in.⁶⁰ Även i dessa former av grupperingar spelar den sociala sammanhållningen en, om än inte alltid dominerande, roll. Gällande specialiserade nätverk och etniska grupperingar kan de sägas vara mer renodlat fokuserade på ekonomisk vinning och man samlas för att driva en kriminell verksamhet över en längre tid.⁶¹ Detta torde kunna innebära att man vanligen söker sig till dessa grupperingar eller blir ”värvad” till en specifik funktion pga. tidigare meriter eller kontakter, men att detta sker ur ett rent vinningsperspektiv för grupperingen. Gällande denna typ av kompetensrekrytering kan emellertid sägas att det även här går att se en koppling till personens livssituation. Nämligen den mellan social utsatthet och riskvillighet, ju mer socialt utsatt en individ är, desto farligare uppdrag är denne villig att acceptera.⁶²

Hur länge en person blir kvar i en kriminell gruppering skiljer sig förmodligen också åt mellan olika typer av grupperingar. Man kan exemplifiera med ungdoms- och förortsgängen som individen troligen lämnar efter kortare tid i större utsträckning än exempelvis MC-gäng. Detta kan bero på att man rekryteras till dessa gäng som ung och efter ett tag växer ifrån beteendet eller flyttar från området.⁶³ I MC-gäng däremot är medelåldern högre, och man söker sig dit själv. Vidare måste man ofta gå igenom flera steg för att visa sig värdig, så när man väl är med kan det vara svårare att lämna gruppen.⁶⁴

4.2 Bidrar osäkerhetskulturen till att hotet från organiserad brottslighet överdrivs?

Ovan, under 2.4, beskrivs den kriminologiska tanken om osäkerhetskulturen, att samhället allt mer oroar sig för risker och hot, och

⁵⁹ Mattsson, s. 18.

⁶⁰ SOU 2010:15, s. 51.

⁶¹ Brå 2009:7, s. 49 f.

⁶² Korsell, Skinnari, Vesterhav, s. 107 ff.

⁶³ Mattsson, s. 18 f.

⁶⁴ RKP Rapport 2009:1, s. 20.

kanske överdriver vissa av dem istället för att ägna sig åt mer reella hot/faror. Ovan relaterades det främst till samhället i stort, men samma åsikter kan hittas gällande organiserad brottslighet och hotet från denna.

Den organiserade brottsligheten, dess framfart, och hotet från den är något som det talas mycket om, både av politiker och av media. I takt med att uppmärksamheten ökar, har också kraven på krafttag mot den organiserade brottsligheten ökat. Under 2000-talet har Sverige därför trappat upp det man kallar kampen mot den organiserade brottsligheten. Regeringen inledde en nationell mobilisering mot den organiserade brottsligheten genom att ge sex experter i uppdrag att komma med förslag på hur man på ett effektivt sätt kunde bekämpa den organiserade brottsligheten. Dessa förslag redovisades i departementspromemorian *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag*. Fokus låg på de olika typer av systemhotande brottslighet man menade att den organiserade brottsligheten ägnade sig åt.⁶⁵ Utifrån dessa förslag gav sedan regeringen berörda myndigheter i uppdrag att på olika sätt förstärka sitt arbete mot organiserad brottslighet.⁶⁶ Förutom Polisen så gällde det även andra myndigheter och statliga verk såsom Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Tullverket, Försäkringskassan och Skatteverket.⁶⁷ Inom Polisen inledde man arbetet med olika projekt, men har nu övergått till permanenta aktionsgrupper och handlingsplaner.⁶⁸ Polisens inledande projekt inriktade sig främst på narkotikabrott, utpressning och vapenbrott, och de har lett till lagföringar och beslag gällande främst dessa tre, samt våldsbrott, rån och ekonomisk brottslighet.⁶⁹

Trots den uppmärksamhet kampen mot organiserad brottslighet har fått finns det dock de som anser att hotet från den överdrivs, både av media och i myndigheternas mobilisering och satsning mot den organiserade brottsligheten. Korsell menar att den organiserade brottslighetens roll överdrivs i exempelvis ovan nämnda departementspromemoria. Han anser att man får den organiserade brottsligheten att framstå som ett nationellt brottssyndikat med resurser för – och intresse av – att utöva systemhotande brottslighet på hög nivå. Han menar att den organiserade brottsligheten inte kan sägas vara ”ett nationellt fenomen som vill påverka den nationella makten”.⁷⁰ Korsell ifrågasätter om det går att tala om hot på nationell nivå, då den organiserade brottsligheten inte är en enhetlig rörelse, utan ett väldigt diversifierat fenomen där olika grupperingar skiljer sig mycket åt. Den organiserade brottslighetens organisationsgrad överdrivs med andra ord enligt honom.⁷¹

⁶⁵ Ds 2008:38, s. 7.

⁶⁶ SOU 2010:15, s. 30 f.

⁶⁷ Ds 2008:38, s. 216 f.

⁶⁸ Brå 2009:19, s. 9.

⁶⁹ Brå 2009:7, s. 13.

⁷⁰ Korsell, s. 198.

⁷¹ Korsell, s. 205.

Det finns även andra som anser att man kan diskutera hur väl underbyggda de hotbilder som målas upp gällande organiserad brottslighet är. Problem som tas upp är att man använder sig av diffusa begrepp, och att den empiriska informationen angående brottslighetens karaktär och omfattning är förhållandevis osäker.⁷² Begreppet organiserad brottslighet är, som jag påpekat ovan, ett av dessa svårgripbara begrepp, vilket dock inte hindrar att det används, ofta utan närmare förklaring. Från flera håll efterfrågas mer och bättre forskning gällande organiserad brottslighet.⁷³

Att den organiserade brottsligheten får allt större utrymme i media kan ha flera orsaker. En anledning till detta och att det rapporteras så mycket om hot från kriminaliteten, kan vara att allmänheten kan relatera till det. Brottslighet och brottsofferfrågor är något alla kan ha en åsikt om oavsett politisk övertygelse eller liknande, och det är en av de frågor som kan förena oss trots att vi har allt färre gemensamma värdegrunder. Det kan också bero på att kriminalpolitiken eventuellt kan sägas ha blivit mer känslomässigt styrd och moraliserande, och mindre pragmatisk.⁷⁴

Gällande de grupperingar som använder sig av skrämsekapital kan vidare tilläggas att de kan ha hjälp av all denna uppmärksamhet. Mobiliseringar och skrivelser om hur stort hotet är, och vilket betydande problem det är kan bättra på deras rykte som farliga och våldsamma och därmed öka deras skrämsekapital.⁷⁵ Att representanter eller talespersoner för olika kriminella grupperingar ges plats i media i form av intervjuer är en annan förhållandevis ny företeelse.⁷⁶ Att de tillåts beskriva eller till och med att skryta om sin kriminella verksamhet kan enligt RKP få flera följder. Dels tillåts de förbättra förutsättningarna för sin kriminella verksamhet genom att öka sitt skrämsekapital på detta sätt. Men det påverkar även allmänhetens uppfattning om den organiserade brottsligheten, och kan öka oron och rädslan för den. Det kan också ge samhället en skev bild av vilka grupperingar som är farligast och mest aktiva vilket i sin tur kan leda till att de grupperingar som arbetar diskret och i det tysta får ökat spelrum.⁷⁷ Detta är något som exempelvis har påtalats gällande att stora resurser satsats på bekämpning av MC-gäng, vilket ansetts tillåta andra grupperingar att växa sig starka.⁷⁸

⁷² Träskman, s. 120.

⁷³ Flyghed, s. 60, SOU 2010:15, s. 172 f.

⁷⁴ Andersson, s. 124.

⁷⁵ Korsell, s. 202.

⁷⁶ Se t.ex. Aftonbladet den 16/11 2009, Expressen den 15/3 2008, SVT den 16/1 2008.

⁷⁷ RKP Rapport 2009:1, s. 25.

⁷⁸ Svenska Dagbladet den 20/5 2009.

4.3 Förslag om en reform av straffmätningen för vissa allvarliga våldsbrott kopplade till organiserad brottslighet

Inom EU har ett extensivt arbete mot gränsöverskridande organiserad brottslighet bedrivits, något som naturligtvis gett genomslag i svensk lagstiftning. Även på ett nationellt plan arbetar man dock med lagstiftning rörande organiserad brottslighet, och frågan är om detta arbete i vissa fall kanske kan synas vara påverkat av osäkerhetskulturen och offentlig retorik rörande organiserad brottslighet?

För att öka domstolarnas möjligheter att lägga särskild vikt vid att brottslighet begås i organiserad form har regeringen nyligen kommit med ett förslag om ändringar gällande vilka omständigheter som ska beaktas vid straffmätning. I propositionen föreslås bland annat en höjning av straffen för allvarliga våldsbrott, en ökning av spännvidden mellan straffen för brott samt en skärpning av straffen vid återfall i brottslighet. Förutom ändringar i en del straffskalor, gällande främst våldsbrott, föreslås också att förmildrande och försvårande omständigheter ska ges större genomslagskraft vid straffmätningen. Som en del i detta föreslår man även att lagrummen som hanterar dessa omständigheter ska omformuleras till viss del.⁷⁹ Detta innebär förändringar i BrB:s 29 kapitel, där straffmätning och vilka försvårande eller förmildrande omständigheter man ska ta hänsyn till regleras.

4.3.1 Dagens försvårande omständigheter enligt 29 kap. 2 § BrB

I 29 kapitlet i brottsbalken finns regler rörande bland annat straffmätning, och vad domstolarna ska ta hänsyn till när den görs. 29 kap. 1 § i BrB stadgar att straffet skall, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. I andra stycket sägs att man särskilt ska beakta den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som den tilltalade haft.⁸⁰ I 29 kap. 2 § BrB regleras de försvårande omständigheter domstolarna, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt ska beakta och som verkar i skärpande riktning gällande straffvärdet. Organiserad brottslighet nämns inte uttryckligen i paragrafen, även om det getts visst utrymme att beakta det. Detta är emellertid något regeringen nu vill ändra på i samband med att

⁷⁹ Prop. 2009/10:147, s. 1.

⁸⁰ 29 kap. 1 § BrB.

man kommit med ett förslag gällande en reform av straffmätningen för vissa brott.⁸¹

I dagens utformning är de försvårande omständigheterna i 29 kap. 2 § BrB uppräknade i åtta punkter. Punkt ett behandlar de tillfällen då den tilltalade avsett att brottet skulle fått betydligt allvarigare följder än vad det faktiskt fått, och punkt två hanterar om den tilltalade visat särskild hänsynslöshet. Punkterna tre och fyra berör de fall när den tilltalade utnyttjat annans skyddslösa ställning, särskilda svårigheter att värja sig, eller grovt utnyttjat sin ställning eller missbrukat ett särskilt förtroende. I punkt fem läggs det den tilltalade särskilt till last om denne förmått någon annan att medverka till brottet genom allvarligt tvång, svek, missbruk av annans ungdom, oförstånd eller beroende ställning. Punkt sju handlar om när motivet för brottet varit att kränka en person, folkgrupp eller annan grupp av personer, s.k. hatbrott, och punkt åtta om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.⁸²

Det är dock punkten sex som kan sägas vara kopplad till organiserad brottslighet. Där sägs att man särskilt ska beakta *om brottet utgjort ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning och i vilken den tilltalade spelat en betydande roll*. Enligt förarbetena tar bestämmelsen främst sikte på brottslighet med flera inblandade. Det ska vidare handla om en serie gärningar, alltså inte ett enstaka brott, eller om en brottslighet som bedrivits i stor omfattning. Slutligen kan man endast tillämpa bestämmelsen på medverkande som spelat en betydande roll i den brottsliga verksamheten.⁸³ Enligt regeringen är den nuvarande formulering emellertid för snäv, vilket har lett till att den sällan tillämpas, varför de föreslagit en ändring av utformningen.

4.3.2 Föreslagna ändringar i 29 kap. 2 § BrB

Ett av de förslag till ändringar i 29 kap. BrB som ges har att göra med organiserad brottslighet. Man menar att de allvarliga våldsbrotten av flera anledningar utgör ett större hot mot enskilda idag än tidigare, bl.a. för att individer med kopplingar till organiserad brottslighet använder sig av allvarligt våld. De sägs vidare utnyttja rädslan för att bli utsatt för sådant våld för att främja organiserad brottslighet.⁸⁴ Regeringen anser därför att man bör ändra utformningen av 29 kap. 2 § 6 BrB till att man särskilt ska beakta *om brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering*.⁸⁵

Jag har tidigare i framställningen nämnt att Sverige inte har någon legaldefinition för organiserad brottslighet. I förarbetena till detta lagförslag sägs dock att man med *brottslighet som utövas i organiserad form* avser

⁸¹ Prop. 2009/10:147, s. 1.

⁸² 29 kap. 2 § BrB.

⁸³ Prop. 1987/88:120, s. 83 f.

⁸⁴ Lagrådsremiss, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.*, s. 10.

⁸⁵ Prop. 2009/10:147, s. 6.

sådan brottslighet som begås inom ramen för en struktur där flera individer samverkat under en inte helt obetydlig tidsperiod för att begå brott. Det ska alltså vara frågan om någon form av sammanslutning eller nätverk med ett kriminellt syfte som sträcker sig längre än det aktuella brottet. Med formuleringen *utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form* menas att brottet ska ha ett naturligt samband med den brottsligheten. Det poängteras dock att brottet inte nödvändigtvis måste begås av den eller de som organiserat brottsligheten, något som exemplifieras med fickstölden som begås av en grupp individer.⁸⁶ Med den nya formuleringen ska heller inte krävas att individen haft en särskilt betydande roll, utan fokus ligger på att man har organiserat sig för att begå brott. Vilken roll man sedan haft i den brottsliga verksamheten bör enligt förarbetena ha underordnad betydelse.⁸⁷

4.4 Kommentar

Är då de personer som rör sig inom den organiserade brottsligheten idealiska gärningsmän? Det verkar som man ansluter sig till olika kriminella grupperingar och gäng av flera skäl, bl.a. beroende på vilken typ av gruppering det handlar om. Att få känna tillhörighet, stabilitet eller trygghet tycks emellertid vara en förhållandevis vanlig anledning, enligt den forskning som finns. Detta stämmer ju inte riktigt med den bild av dessa personer som avvikande och hänsynslösa som bl.a. media målar upp, och som passar bra med vår syn på idealiska gärningsmän. Ingår man i en sådan grupp där samhörighetskänslan är drivande tror jag att det kan vara så, åtminstone i vissa fall, att ens moraliska kompass gradvis ställs om och att man kanske accepterar mer och mer med tiden. Att man så att säga vänjer sig vid att begå grövre brott, och deltar i allt grövre brottslighet också för att bindas än mer till gruppen, och svetsa den samman.

De fall när olika grupperingar är i konflikt med varandra producerar kanske inte heller vad vi ser som idealiska gärningsmän. Begår en person våldsbrott mot exempelvis personer i andra kriminella grupperingar bör denne sällan komma att klassas som en idealisk gärningsman. I de lägena uppkommer situationen att det inte finns en klar moralisk skiljelinje mellan offer och gärningsman. De är helt enkelt för lika. Man kan möjligen tänka sig att ju mer renodlat ekonomiskt syfte en gruppering har, desto mer kallhamrade och idealiska gärningsmän är de som begår brotten, självklart beroende på vilken typ av brottslighet man begår och vad man är villig att göra för att nå sitt mål. En person som exempelvis ägnar sig åt tämligen ”offerlös” ekonomisk brottslighet kanske inte är att se som en idealisk gärningsman. Någon som istället ägnar sig åt trafficking av kvinnor ses emellertid kanske lättare som en idealisk gärningsman. Även de begår troligen brottet främst för sin egen ekonomiska vinnings skull, men deras brottslighet är så otroligt hänsynslös och tydligt ”offerskapande”, att de är lätta att sortera in i det ”onda facket”.

⁸⁶ Prop. 2009/10:147, s. 43.

⁸⁷ Prop. 2009/10:147, s. 31.

I departementspromemorian uttalas saker som att ”*individer och grupper som medvetet och systematiskt väljer att ställa sig utanför rättsordningen och sprida otrygghet och rädsla bland allmänheten, måste räkna med att staten och det civila samhället slår tillbaka.*”⁸⁸ I promemorian sägs även att organiserad brottslighet utgör ett hot mot rikets säkerhet då den utövar otillåten påverkan mot viktiga samhällsfunktioner. Det demokratiska statskicket anses dock totalt sett inte hotat.⁸⁹ Jag anser självfallet att kriminalitet är ett hot mot samhällets ordning, men jag tror inte att den är så djupgående som man kan få bilden av genom media och regeringens satsning. Korsell har enligt mig en bra poäng då han menar att den organiserade brottsligheten inte är en enad rörelse med siktet inställt på att omkullkasta samhället. Det handlar om grupperingar som stör ordningen genom att bryta mot lagen på olika sätt, i vissa fall på riktigt farliga och grova sätt, men dessa grupper har inte ett gemensamt mål, vilket jag tycker är viktigt att komma ihåg. Risken för att resurser felallokeras, beroende på medieuppmärksamhet eller politiska utspel för att lugna allmänheten, tror jag vidare är reell. Från olika håll menas exempelvis som jag nämnt ovan att så varit fallet gällande fokuseringen på MC-gäng, och jag tror säkerligen att det kan ske i andra fall också. Det är därför viktigt att man skiljer på olika grupperingar, och vilken brottslighet de ägnar främst sig åt, eller vilket problem de är för samhället, istället för att se organiserad brottslighet som en enhet.

Den bild som målas upp av dem som är involverade i organiserad brottslighet, och som stämmer med vår bild av idealiska gärningsmän, kanske i själva verket sällan går att passa in på verkligheten. Många av dem är kanske inte nödvändigtvis idealiska gärningsmän, utan människor som hamnat fel och/eller söker en tillhörighet. Att vår bild kanske inte nödvändigtvis stämmer kan nog, i alla fall delvis, även sägas gälla det hot den organiserade brottsligheten utgör mot samhället. De skäl som angetts ovan till att det fokuseras mycket på organiserad brottslighet och hotet från den tror jag stämmer, det är ett ”enkelt” ämne på så vis att det lockar många, oavsett politiska eller religiösa åsikter i övrigt. Detta gör det till ett tacksamt område för exempelvis politiska utspel. Jag tycker vidare att man kan se spår av den osäkerhetskultur jag har redogjort för, och att den påverkar rapporteringen och retoriken kring detta. Medias hantering är inte nödvändigtvis särskilt saklig, utan spår gärna på människors rädslor, exempelvis för att falla offer för organiserad brottslighet, och situationen framställs som att vem som helst när som helst kan falla offer för den organiserade brottsligheten.

Gällande de föreslagna ändringarna i 29 kap. 2 § BrB kan det vara relevant att fråga sig om det som sägs i lagrådsremissen, exempelvis om att enskilda i allt större utsträckning riskerar att utsättas för allvarliga våldsbrott av personer med kopplingar till organiserad brottslighet är ordentligt underbyggt, eller om det är osäkerhetens kultur som tar sig in i skälen för

⁸⁸ Ds 2008:38, s. 3.

⁸⁹ Ds 2008:38, s. 7.

lagstiftning? Speciellt fundersam kan man bli eftersom det faktum att dessa personer sägs utnyttja skrämsekapalet för att främja organiserad brottslighet i förarbetena uttryckligen nämns som en av anledningarna till att lagstifta. Det är kanske inte orimligt att sluta sig till att den verkliga risken att bli utsatt inte är lika stor som rädslan för att bli utsatt, och att regeringen i sin tur försöker hantera denna rädsla hos allmänheten genom att lagstifta. Lagstiftaren visar sig handlingskraftig och att man ser allvarligt på den organiserade brottsligheten, men på ett sätt som i sin tur, enligt mig, kan verka i motsatt riktning. Detta genom att lagstiftningen ju på så vis på ett sätt "legitimerar" oron och ger media och allmänheten ett kvitto på att man gör rätt i att vara rädd för detta.

Hur denna paragraf skulle komma att tillämpas återstår att se. Frågan är kanske om formuleringen överhuvudtaget kommer att träffa den form av projektbaserad kriminalitet den organiserade brottsligheten verkar anses ägna sig åt allt mer. Eventuellt finns även rättssäkerhetsaspekter på paragrafen, gällande exempelvis det faktum att den ska kunna tillämpas även på andra än de som organiserat brottsligheten. Detta kan jag emellertid inte gå närmare in på här.

5 Rättsfall

I inledningen till uppsatsen skrev jag att jag ville undersöka om det går att se spår av att samhällets attityder och tankesätt gällande organiserad brottslighet kan skönjas i domstolarnas hantering av organiserad brottslighet och individer med kopplingar till den. I detta avsnitt ämnar jag därför titta lite närmare på ett antal domar med koppling till organiserad brottslighet. Det har fallit sig så att alla fallen har anknytning till olika MC-gäng. Detta är inget medvetet val, men kan kanske förklaras med att MC-gängens kriminalitet varit en prioritet hos myndigheterna, vilket resulterat i flera åtal och domar. Det kan också vara så att när personer begår brott iklädda symboler som kan härledas till ett MC-gäng, kopplar man gärna och enkelt brottsligheten till detta gäng. Begår en person med kopplingar till någon annan gruppering ett brott kanske det inte finns ett lika självklart sätt att koppla det till grupperingen, vilket gör att det inte nämns i domen. Jag har valt att fokusera på domar från tingsrätterna då deras argumentation kanske ligger närmast den allmänna samhällsattityden. Vissa av fallen har överklagats till hovrätten, men för sammanhangets skull har jag valt att främst fokusera på tingsrättens dom även i de fallen. Jag är intresserad av att se om något av det jag diskuterat ovan lyser igenom, och om man kan se att tingsrätterna grundar sina resonemang på exempelvis bilden av idealiska gärningsmän och samhällets syn på den organiserade brottsligheten eller om man kan se drag av osäkerhetskulturen. Jag vill helt enkelt undersöka om man kan se att domstolarna medvetet, eller omedvetet, tillämpar tankesätt grundade på kriminologisk teori.

Jag vill också poängtera att detta endast är ett urval, och att det är svårt att dra några generella slutsatser om hur det går till i domstolarna, då det är ett så pass litet antal domar. Detta är endast en infallsvinkel och en ansats att belysa möjligheten att man i domstolarna kanske ibland låter sig påverkas av samhällets retorik och/eller underliggande tankar gällande bilden av offer och gärningsmän.

5.1 Mål nr B 3008-04, försök till utpressning

I detta fall står A.O. åtalad för försök till utpressning, narkotikabrott och rattfylleri. Jag kommer här endast att ta upp åtalpunkten försök till utpressning.

5.1.1 Bakgrund

I sin gärningsbeskrivning menar åklagaren att A.O. iförd en jacka med texten "Bandidos" och i sällskap med ytterligare en person iförd en jacka med texten "X-team" sökt upp H.R. i dennes bostad. A.O. ska ha försökt förmå H.R. att betala 500 000 kr, varvid A.O. genom avsiktlig klädsel låtit

H.R. förstå att han riskerade att utsättas för våld om han inte betalade det begärda beloppet.⁹⁰

H.R. uppgav i TR att A.O. och en person till besökte honom i hans bostad den 11 februari (H.R. visste dock inte vid detta tillfälle vem A.O. var). A.O. hade på sig en jacka med en Bandidosymbol på, och den andra personen bar en jacka med texten X-team på ryggen. H.R. blev rädd och ville inte ha något med dem att göra då han hört att de skjuter folk. H.R. förstod att de ville honom ont, även om han aldrig haft någonting att göra med dessa organisationer. A.O. sa att han hade köpt en skuld på 1.5 miljoner kr, som rörde ett byggarbete i Södertälje och att H.R. nu hade en månad på sig att göra en första betalning om 500 000 kr. H.R. sa att detta kom som en chock och att han inte kunde svara på detta direkt, han fick då A.O:s mobiltelefonnummer. H.R. åkte direkt till polisen när A.O. och den andre avlägsnat sig. A.O. ringde efter fem till sex dagar och ville stämna möte på ett vårdshus för att påbörja en uppgörelse. H.R. sa då till A.O. att det inte skulle bli något möte eller några förhandlingar och att A.O. skulle ge fan i att komma hem till honom, och lämna tillbaka det uppdrag han fått. A.O. sa att de skulle söka upp honom, men ingenting om vad som skulle hända om betalningen uteblev. H.R. berättade för polisen om detta samtal. Den 15 april kom A.O. och den andra personen hem till H.R. igen. De presenterade sig inte heller denna gång, och hade inga symboler på sig vid detta besök. H.R. sa att han inte ville tala med dem och då gick de utan att säga något.⁹¹ Den 21 juli låg H.R. på en soffa och sov. Han vaknade plötsligt av att någon sköt honom i benen. Han förstod först inte vad som hade hänt, och reste sig upp och sprang efter personen ut på tomten. Denne vände sig om och riktade en pistol mot hans bröst. H.R. blev då rädd och stannade, han upptäckte då att han blivit skjuten i båda benen. H.R. förstod att A.O. menade allvar med att driva in skulden, han kontaktade F.H., men denne svor sig fri från att ha sålt någon fordran. Den 10 augusti kom A.O. ensam till H.R:s bostad, han presenterade sig denna gång och sa att H.R. inte skulle tala med F.H. utan med honom. A.O. sa vidare att han kunde nöja sig med 300 000 – 400 000 efter att H.R. berättat att F.H. sagt att fordran skulle uppgå till det. A.O. visade inget underlag för fordran och krävde 100 000 senast kommande fredag. När H.R. sa ”Det var du/ni som sköt mig” skrattade A.O. och sade att inget skulle ha hänt om han hade kommit till det första mötet. A.O. sa att han arbetade med inkassoverksamhet och att han köpt fordran av F.H. Hela H.R:s familj har mått väldigt dåligt efter det inträffade.⁹²

A.O. berättade i TR att han varit hemma hos H.R. vid två tillfällen, den senaste gången för att få hans telefonnummer så att han kunde vidarebefordra det till en vän som behövde en byggarbetare. H.R. berättade för honom att han blivit skjuten, och A.O. sa då som en allmän reflektion att detta väl inte hade hänt om han hade betalat. Den första gången han besökte H.R. var i anledning av att hans kamrat hade ett ärende dit. Han har inte hört

⁹⁰ Huddinge TR:s dom: B 3008-04, domsbilaga 1.

⁹¹ Huddinge TR:s dom: B 3008-04, s. 3 f.

⁹² Huddinge TR:s dom: B 3008-04, s. 4 ff.

talas om F.H., och han var inte hos H.R. den 11 februari. A.O. vill inte kommentera om han är med i Bandidos eller inte, och inte heller namnge sin kamrat.⁹³

5.1.2 Tingsrättens bedömning

TR ser ingen anledning att ifrågasätta H.R:s uppgifter, som får stöd av hans fru, såväl som av till viss del A.O:s egna uppgifter. TR ser heller ingen anledning för H.R. att beskylla A.O. för något han inte har gjort, då de inte känner varandra sedan tidigare. Då H.R. uppfattade det som att hoten kom från Bandidos, anser TR det vidare osannolikt att H.R. skulle vilja tillvita någon i denna organisation för brott. A.O:s förklaring angående besöken framstår enligt TR inte som rimlig. TR finner det därmed styrkt att A.O., ihop med en annan person, besökt H.R. den 11 februari, och att de var klädda i jackor med märken. Syftet med besöket var att förmå H.R. att betala. TR anser det därför uppenbart att A.O. bar Bandidosymbolen för att skrämma H.R. till att betala. De efterföljande händelserna är alla att se som led i försöket att få H.R. att betala, dvs. led i utpressningen. Fara för brottets fullbordande har förelegat, och skulle ha inneburit vinning för A.O. och motsvarande skada för H.R.⁹⁴

TR anser att det är klarlagt att A.O. är medlem i Bandidos. A.O. har använt Bandidos symboler för att skrämma H.R., samt har även använt händelsen med skjutningen av H.R. i samma syfte. Detta kombinerat med de allvarliga konsekvenser brottet inneburit för H.R:s familj ger brottet ett högt straffvärde.⁹⁵ A.O. döms för dessa handlingar för försök till utpressning enligt 9 kap. 4 § 1 st., 9 kap. 11 § 1 st. och 23 kap. 1 § BrB.⁹⁶

5.1.3 Kommentar

I detta fall tycker jag först och främst åklagarens formulering ”*genom avsiktlig klädsel låtit H.R. förstå att han riskerade att utsättas för våld om han inte betalade det begärda beloppet*”⁹⁷ är väldigt intressant. Här låter åklagaren rätten veta att en Bandidosymbol är att förstå som en varning om att man kommer att utsättas för våld om man inte gör som personen med märket vill. Detta är enligt mig ett tydligt tecken på hur MC-klubbens skrämsekapital tillåts ta en självklar plats i rättsapparaten. Jag anser att risken är att detta sätt att uttrycka sig så att säga matar och förstärker detta skrämsekapital genom att låta det få denna status. Enligt min åsikt är det främst själva formuleringen som är olycklig. TR fastslår i domskälen att det är uppenbart att A.O. burit Bandidosmärket för att skrämma H.R. till att betala. TR:s sätt att uttrycka sig anser jag är bättre än åklagarens, på så vis att det är mer allmänt hållet, och inte på samma sätt som åklagarens formulering målar upp en bild av hur det ”är” och spår på allmänhetens

⁹³ Huddinge TR:s dom: B 3008-04, s. 6.

⁹⁴ Huddinge TR:s dom: B 3008-04, s.7 f.

⁹⁵ Huddinge TR:s dom: B 3008-04, s. 8 f.

⁹⁶ Huddinge TR:s dom: B 3008-04, s. 1.

⁹⁷ Huddinge TR:s dom: B 3008-04, domsbilaga 1.

rädsla för Bandidos. Åklagarens formulering riskerar kanske att så att säga ge Bandidos mer makt genom att det hjälper till att odla en bild av dem som gynnar deras kriminella verksamhet. Åklagarens sätt att uttrycka sig kan också sägas vara en symbol för osäkerhetskulturens intåg. Vi går från att det är en möjlighet att Bandidos är en grupp som skulle kunna bruka våld för att driva in pengar, till att det ses som ett faktum att en persons bärande av märket innebär att man kommer att utsättas för våld om man inte lyder.

TR för inte någon uttalad diskussion gällande egenskaper hos offer och gärningsman som skulle kunna kopplas till tankar om idealiska offer och gärningsmän, trots att A.O. enligt Christies teori är en förhållandevis idealisk gärningsman. Han är okänd för offret, och H.R. blir utsatt för brott i sitt hem på dagtid, dvs. han vistades inte på någon otrygg plats och gjorde inget icke-respektabelt. Man skulle emellertid eventuellt kunna tolka in tankar gällande offer och gärningsmän i resonemanget kring att H.R. inte sanningslöst skulle tillvita A.O., som medlem i Bandidos, ett brott. Där kan man möjligen ana hur TR ser på Bandidos och deras medlemmar i förhållande till H.R. Även TR:s slutsats att A.O. endast bar Bandidosymbolen för att skrämma H.R. och få honom att betala skulle kunna tyda på att de ser honom som moraliskt förtappad och ”ond”, och därför bara handlar med brottsliga baktankar. Möjligheten att han bar märket av någon annan anledning, såsom slump, lojalitet med klubben eller liknande, diskuteras inte över huvudtaget.

Gällande åklagarens resonemang om att klädseln skulle förmedla ett hotfullt budskap kan vidare nämnas att HovR, som fastställde TR:s dom, utvecklade detta. HovR menade att Bandidos, och andra MC-gäng, av allmänheten sannolikt förknippas med allvarlig brottslighet, bl.a. indrivning av pengar med våldsamma metoder. Detta menar HovR är något som Bandidos naturligtvis är medvetna om, och de uttalar vidare att bärande av emblem i vissa situationer kan jämföras med en indirekt åsiktsyttring som kan innebära ett hot.⁹⁸

5.2 Mål nr B4402-06, människorov och grov misshandel

L.A., E.S., L.J. och C.M. står åtalade för brott gentemot R.B. Det är också i detta fall ett flertal åtalspunkter, jag ämnar dock fokusera på åtalet gentemot L.J. och C.M. för människorov och grov misshandel.

5.2.1 Bakgrund

R.B. är inte närmare bekant med någon av de tilltalade, men är sedan tidigare dömd för rån av E.S. far, men har ännu inte utkommit med det skadestånd han då ålades av domstolen att betala. L.J. och C.M. är enligt åklagaren medlemmar i Red & White Crew, som är en supporterklubb till

⁹⁸ Svea Hovrätts dom: B 7774-04, s. 7 f.

Hells Angels. C.M. har erkänt två knytnävsslag, men förnekar i övrigt allt som läggs honom till last, liksom de övriga åtalade.⁹⁹

Åklagaren menade i sin stämningsansökan att brotten (misshandeln och utpressningsförsöket) är att se som grova bland annat pga. att gärningen utgör en del av en organiserad indrivningsverksamhet som bygger på våld och hot om våld och som grundar sig på några av gärningsmännens medlemskap och anknytning till kriminella MC-gäng.¹⁰⁰ Mer specifikt gällande Red & White Crew anförde åklagaren att det är en organisation som medvetet ställt sig utanför samhällets regler. Det är en multikriminell organisation, vilket innebär att medlemmarna sysslar med olika typer av brott, såsom våld och narkotika. På senare år har de även börjat ägna sig åt allt mer organiserad indrivnings- och beskyddarverksamhet. Det är enligt åklagaren vanligt att medlemmar i en supporterklubb får i uppdrag att utföra brott för att höja sin status. Vidare utnyttjar sådana här organisationer medlemmarnas lojalitet och målsägandens och vittnes rädsla att medverka i polisutredningar när brott begås. För att förstärka skrämeeffekten används symboler, t.ex. på kläder.¹⁰¹ L.A. och E.S. ska av en slump ha stött på R.B. på kvällen lördagen den 2 december 2006, och senare på kvällen ska L.A. ringt C.M. som ihop med en annan person gett sig ut att leta efter R.B., bl.a. på en efterfest, dock utan att hitta honom. Dagen därpå bad C.M. R.B. att möta dem på torget, varpå R.B. blev tagen i en bil ut i skogen och misshandlad och hotad.¹⁰²

R.B. berättade i TR att han inte känner någon av de tilltalade, men att han känner till dem. Någon gång innan hans rättegång gällande rånet på E.S. far, i januari eller februari 2006, kom E.S. fram till honom och sade att allt skulle vara glömt om R.B. betalade 100 000 kr. Kvällen den 2 december hotade L.A. honom med stryk och att han skulle ringa C.M. som hade kontakter inom Hells Angels. R.B. själv har inga sådana kontakter, och har heller inte sagt att han skulle ha det. Senare, på efterfesten, kom C.M., i sällskap av en skäggig person, instormande med en batong och skrek om Red & White Crew, ingen avslöjade dock att R.B. var där, så de gick. På söndagen, när C.M. ringde och bad R.B. komma och möta honom, visste han att han inte hade något val, så han åkte till slut dit. C.M. kollade legitimation på de andra i bilen, vilket skrämde en av tjejerna som började gråta. Sedan sade C.M. åt R.B. att lämna telefonen i bilen och följa med dem, han sade att de bara skulle prata men R.B. kände på sig att så inte var fallet, och han kände sig tvingad att följa med. Det var C.M. och tre andra män, en av dem L.J., samt en rottweiler i bilen. C.M. slog honom med knytnävarna och L.J. med en batong redan i bilen. I skogen fick han gå ut och ställa sig framför dem och de skrek massor om att han förnedrat Hells Angels och C.M. pekade på Red & White Crew-märket på sin tröja. De diskuterade om de skulle skjuta honom, och siktade på honom med en pistol och gjorde mantelrörelse, men C.M. sa att de skulle göra det senare. De

⁹⁹ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 11.

¹⁰⁰ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, domsbilaga 1.

¹⁰¹ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 12.

¹⁰² Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 11 f.

började sedan misshandla honom med sparkar och slag, även när han låg ner. De hoppade även på hans huvud, men som tur var låg han då i ett dike där marken var sank så att hans huvud sjönk ner, annars skulle nog skallen ha spräckts. Han var nog avsvimmad korta stunder. R.B. uppfattade C.M. som gruppens ledare, han verkade bestämma. Efter misshandeln la de honom i skuffen bak på bilen och frågade var han ville bli avsläppt. På väg tillbaka till stan sa de att de skulle ha 5 000 kr i månaden under tio månader, annars skulle de knäppa honom. Senast den 27 december skulle de ha de första 5 000, annars skulle knäskålarna ryka, alla fyra talade om pengarna, men vem han skulle betala till framgick dock inte. Att R.B. inte fick fler märken på kroppen av misshandeln tror han beror på att de fokuserade på hans huvud, han har dock inte mått bra psykiskt sedan misshandeln och känner sig rädd.¹⁰³

E.S. uppgav att han tyckte det R.B. gjort mot hans far var fult, men att hans brott är avklarat. Fadern tycker inte om att tala om händelsen, så det var helt nyligen han fick reda på att fadern inte fått utdömt skadestånd. Samtalet mellan E.S. och R.B. ägde inte rum i januari 2006, utan i slutet av november 2005, och han krävde inga pengar av R.B. Kvällen den 2 december talade R.B. och L.A. med varandra, och sedan även E.S. och R.B., vid båda tillfällena talade R.B. om kontakter inom Hells Angels. E.S. och L.A. hade telefonkontakt senare under natten för att kontrollera att den andre kommit hem ordentligt, som de brukar göra efter att ha festat. De har aldrig talat om att göra något med R.B. eller om C.M. Söndagen den 3 december var han barnvakt åt L.A:s barn.¹⁰⁴

L.A. berättade att han den 2 december, efter att E.S. berättat om vad R.B. gjort mot hans far, sade åt R.B. att det var lågt och dåligt, vilket R.B. höll med om. Efter att E.S. och R.B. talats vid, sa E.S. att R.B. hotat att dänga L.A. och sagt att han hade kontakter i Hells Angels. L.A. funderade på detta och blev orolig, främst för sin dotters skull, varför han ringde C.M. för att fråga om han borde vara rädd. C.M. sa att inte trodde att R.B. hade några Hells Angels kontakter, men att han skulle kolla upp det. L.A. ringde även upp E.S. och talade om kvällen i allmänhet och att han hade känt sig hotad. På söndagen hämtade han E.S. och åkte sedan till sin fotbollsträning. Han hade telefonkontakter med både E.S. och C.M. under dagen, bl.a. för att C.M. ville kontrollera att R.B. verkligen hade hotat med Hells Angels. Han har dock aldrig bett C.M. göra någonting.¹⁰⁵

C.M. medgav att han är medlem i Red & White Crew, han kan dock inte svara på om L.J. också är det, eller på om klubben har någon koppling till Hells Angels. Han ville ha tag på R.B. under natten till den 3 december för att klara ut om det var så att R.B. hotade med Hells Angels och Red & White Crew då han nu hade hört det från flera håll. Han hade en batong med sig in på efterfesten, men det var endast en säkerhetsåtgärd. Gällande mötet på söndagen kan han inte svara på vilka som var med i hans bil, men L.J.

¹⁰³ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 12 ff.

¹⁰⁴ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 16 f.

¹⁰⁵ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 17 f.

var det inte. Han kontrollerade legitimationer på personerna i R.B:s bil endast för att göra en samhällsinsats, föraren såg inte ut att vara äldre än femton år. Ingen tvingade R.B. att följa med, och de åkte ut i skogen så att C.M. skulle kunna rasta sin hund. Han var inte beväpnad, men det blev lite gruff i bilen pga. att R.B. svarade otrevligt på hans frågor. Ingen misshandel skedde i skogen, och det var heller inget tal om pengar. Han vet inte varför R.B. skulle ljuga, och C.M. har valt att ge sin version först vid huvudförhandlingen pga. att polisen tidigare skrivit ner hans utsagor felaktigt.¹⁰⁶

L.J. hade i TR inget att säga gällande någon av åklagarens frågor, men uppger att hans pistolattrapp är en tändare.¹⁰⁷

5.2.2 Tingsrättens bedömning

TR menar att R.B:s redogörelse framstår som mycket tillförlitlig, bl.a. då han lämnat tämligen detaljerade och konkreta uppgifter, som i flera fall stämmer med andra förhørsutsagor. Hans skador finns dokumenterade och stödjer att han skulle blivit utsatt för misshandel. De personer som slagit honom tillhör vidare MC-gäng, varför TR anser det osannolikt att de skulle väljas ut för ett eventuellt sanningslöst tillvitande av brott. TR tycker också att det, även om det inte går att utesluta, framstår som mindre troligt att R.B. skulle hota med MC-kontakter om detta inte var korrekt. De tilltalades versioner brister ställt mot detta i trovärdighet på olika sätt. Exempelvis gällande C.M., framstår det vara en taktik att tuga i polisförhör och sedan anpassa sin berättelse vid huvudförhandlingen. TR finner det även svårt att tro att C.M. kontrollerade legitimationer för att göra en samhällsinsats, det framstår snarare som ett hot eller en maktdemonstration. All telefontrafik mellan L.A. och C.M. och mellan L.A. och E.S. förklaras inte heller på ett trovärdigt sätt enligt TR. Gällande L.J. finner TR det ställt utom rimligt tvivel att han var en av de fyra männen som fört bort R.B., bl.a. baserat på telefonlistor och att vittnen berättat att L.J. varit tillsammans med C.M. under aktuell tid. Vidare har en batong hittats hemma hos L.J.¹⁰⁸

TR finner det utrett att C.M. och L.J. tillsammans med två okända män har misshandlat och hotat R.B. Våldet och hoten har varit av mycket allvarlig art, att de fysiska skadorna blivit så pass begränsade framstår enligt TR mest som ett utslag av tur, och troligen sammanhängande med att marken var så pass mjuk. R.B. uppehöll sig inte särskilt länge vid sina psykiska skador, men enligt TR är det lätt att inse att våldet jämte upprepade dödshot, innefattande mantelrörelse med pistol, från fyra medlemmar av en MC-klubb ute i skogen ter sig svårt ångestframkallande. Rubriceringen blir, på de av åklagaren angivna skälen, grov misshandel. Gällande människorovet menar TR att R.B., baserat på C.M:s rykte och uppförande, inte haft något annat realistiskt val än att följa med i bilen. Det är inte att anse som ett mindre grovt människorov, då det har varit fråga om ett bortförande av fyra

¹⁰⁶ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 19 f.

¹⁰⁷ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 19.

¹⁰⁸ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 23 f.

beväpnade personer med anknytning till en MC-klubb. Omständigheter som talar för att detta dessutom varit ett led i organiserad brottslighet är medlemskap och användande av klubbtröjor, samt att telefonsamtal ringts från C.M:s och L.J:s telefoner till personer högre upp inom Hells Angels.¹⁰⁹

TR menar att de aktuella brotten har högt straffvärde. Ett människorov i indrivningssyfte, även utan våldsamma inslag är i hög grad straffvärt. Här har dessutom den skrämseleffekt som kriminella organisationer bygger sin verksamhet på förstärkts genom en grov misshandel.¹¹⁰ C.M. och L.J. fälls för grov misshandel enligt 3 kap. 6 § BrB, samt för människorov enligt 4 kap. 1 § 1 st. BrB.¹¹¹

5.2.3 Kommentar

Även i detta fall uttalar TR att man knappas skulle välja personer som är medlemmar i ett MC-gäng för att sanningslöst peka ut för brott. Detta kan man tolka som ett uttryck för att TR anser att alla ”vet” att personer som är medlemmar i MC-gäng är så farliga att det aldrig skulle komma på fråga. Vilket i förlängningen kan tyda på att det som är ”allmänt känt”, samhällets åsikter och uppfattningar om dessa grupperingar och dess medlemmar, har påverkat TR. Detsamma gäller hur TR kommer fram till slutsatsen att R.B. inte har uttalat några hot riktade mot L.A. gällande att R.B. skulle ha kontakter inom Hells Angels. Det som sägs gällande detta är att TR, även om det inte går att utesluta, anser att det är mindre troligt att R.B. skulle hota med sådana kontakter om det inte stämde. Även detta kan tyda på en förutbestämd uppfattning om dessa grupperingar, och ”allmän vetskap” som läggs till grund för slutsatser. De tilltalades uttalanden om att hot framförts mot dem viftas bort förhållandevis enkelt med att ingen skulle påstå sig ha kontakter med så farliga grupper om det inte stämde.

TR tar även på sig att själv resonera om hur skrämmande och ångestframkallande det måste vara att bli hotad av medlemmar i ett MC-gäng, trots att R.B. själv inte utvecklat detta. Detta kan enligt mig ses som ett uttryck för dels att osäkerhetskulturen påverkat samhällets attityder gentemot sådana här grupperingar, och dels att dessa attityder fått fäste i domstolen. Samma sak gäller resonemanget kring om bortförandet är att se som mindre grovt, då TR inte nöjer sig med att konstatera att så inte är fallet då det rör sig om ett bortförande utfört av fyra beväpnade män. Det poängteras istället att det utförts av fyra beväpnade män med anknytning till en MC-klubb. Detta är även anmärkningsvärt av den anledningen att TR här utan att närmare förklara hur de kommit fram till detta går från att C.M., L.J. och två okända män skulle utfört handlingarna till att de utförts av ”fyra medlemmar i en MC-klubb”.

När TR ska bedöma straffvärdet menar man att gärningsmännen i detta fall förstärkt kriminella organisationers skrämseleffekt genom att utföra en

¹⁰⁹ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 25 ff.

¹¹⁰ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 31.

¹¹¹ Värmlands TR:s dom: B 4402-06, s. 1 ff.

grov misshandel. Man frångår därmed att resonera om Hells Angels och Red & White Crew, eller ens MC-gäng specifikt, och talar istället om kriminella organisationer och hur de agerar. Detta enskilda fall menas ha förstärkt samtliga kriminella organisationers skrämsekapital. Att TR ser alla kriminella organisationer som en enhet på detta vis kan även det tolkas som att retoriken kring hotet från den organiserade brottsligheten påverkat domstolen.

I detta fall är väl inte brottsoffret, R.B., att se som idealiskt enligt Christies teori, då han sedan tidigare är dömd för rån av fadern till en av de tilltalade. Han verkar inte heller ägna sig åt någon särskilt respektabel sysselsättning vid mötena med de tilltalade, och ses inte som svag pga. exempelvis hög ålder eller handikapp. Enligt Christie relaterar vi dock gärna offer och gärningsman till varandra, och ju mer idealisk en gärningsman är, desto lättare har offret att få offerstatus. Så skulle fallet kunna vara här, då C.M. och L.J. är idealiska gärningsmän på det viset att de inte har någon personlig relation till offret, står utanför samhället och ses som moraliskt förtappade och tillhör en gruppering som TR tycks se som ohjälpligt kriminell. I ljuset av detta ser TR måhända på R.B. med mer blida ögon, och vill kanske gärna se honom som klart skild från gärningsmännen på det moraliska planet, exempelvis gällande att det anses osannolikt att han skulle våga hota med MC-kontakter han inte har.

5.3 Mål nr B 2981-07, olaga hot

Rättsfallet ifråga behandlar flera åtalspunkter, olaga hot, dopningsbrott, brott mot knivlagen samt narkotikabrott. Jag kommer dock endast att ta upp det olaga hotet, då det är det jag anser är relevant för framställningen.

5.3.1 Bakgrund

Åtalspunkten för olaga hot rör efterspelet av en försäljning av aktierna i företaget G.B. AB, under vilket M.P. ska ha hotat B.H., varför åklagaren yrkar på ansvar för olaga hot enligt 4 kap. 5 § 1 st. BrB. Förhör med M.P., B.H., F.L. och M.L. har hållits, och åklagaren åberopar även skriftlig bevisning i form av beslagsprotokoll, köpeavtal och utskrift av telefonavlyssning, samt delar av polisförhör. Gärningen förnekas av M.P.¹¹²

5.3.2 Tingsrättens bedömning

Gällande åtalspunkten olaga hot fann TR det utrett att försäljningen av aktierna gått till som följer. M.Y. har den 22 augusti 2006 sålt samtliga aktier i G.B. AB till M.L. för en miljon kronor, och förbehållit sig rätten att häva köpet om inte full betalning skett innan den 1 december 2006. Full betalning har inte skett, men M.L. har trots detta sålt aktierna vidare till B.H. för 250 000 kronor den 28 september 2006.

¹¹² Borås TR:s dom: B 2981-07, s. 4.

M.P. är medlem i Bandidos, och polisen har, med anledning av misstanke om andra brott, avlyssnat M.P:s telefon under mars och april 2007. Av ett samtal framgår att M.P. av någon fått information om aktieförsäljningarna. M.P. har sedan ihop med en annan person sökt upp B.H. i dennes bostad, dock utan lycka då endast B.H:s dåvarande sambo F.L. var hemma. Vid detta tillfälle uttalades enligt F.L. inga hot, men hon upplevde stämningen som hotande och hon fick en otäck känsla.¹¹³

M.P. ringde vid ett senare tillfälle upp B.H. och klargjorde att han var medlem i Bandidos och att man inte ger sig förrän man fått rätsida på detta, samt att man om man gör affärer på detta vis inte kan räkna med att det blir advokater som kommer och diskuterar när affärerna ska lösas. M.P. har vidare sagt att han letat upp B.H:s bror, mor och far och att man får åka och hämta pengar på annat sätt, att han jobbar med att hämta pengar och att vissa inte följer rättsväsendet. TR anser det vidare utrett att M.P. därefter haft kontakt med J.J., som också han är medlem i Bandidos, om saken. J.J. och två andra personer har i sin tur kontaktat B.H., uppträtt hotfullt samt sagt att M.P. ville ha ett möte. Efter att B.H. avböjt detta möte har M.P. i ett samtal med J.J. sagt att ”han gräver sin egen, han gräver sin egen grop”. B.H. har uppgett att han uppfattade samtalet med M.P., tillsammans med besöket i bostaden samt J.J:s kontakt som att han blev hotad av en person som var medlem i Bandidos, och att han tog det som ett stort hot. Att M.P. i samtalet sagt att det inte skulle uppfattas som ett hot tog han som tomt snack.¹¹⁴

TR uttalar sedan att det enligt domstolen måste ha stått helt klart för M.P. att en hänvisning till medlemskapet i Bandidos för i stort sett alla människor innebär ett underförstått hot om att utsättas för våld. Detta då det torde vara allmänt känt att organisationer som Bandidos – och Hells Angels – inte bedriver laglig inkassoverksamhet utan att båda organisationerna är djupt förknippade med utövandet av våld. En hänvisning till att man agerar som medlem i Bandidos, eller på organisationens uppdrag, måste därför ses som ett hot. Enligt TR är M.P. medveten om detta då namnet används i just det syftet. Angående rubriceringen anser TR inte att det är visat att M.P. sökt förmå B.H. att utge det åberopade beloppet. Däremot har M.P. genom sitt handlande och sina uttalanden hotat B.H. genom att hos denne framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person. TR gör vidare en observation då man uttalar att det trots att det inte är visat att M.P. sökt pressa B.H. på pengar, visserligen kan förmodas att så skulle skett vid något senare tillfälle, efter att M.P. utfört sin ”utredning”, men att detta inte är något brott. M.P. döms för olaga hot enligt 4 kap. 5 § 1 st. BrB.¹¹⁵

5.3.3 Kommentar

Jag ämnar inte uttala mig om själva skuldfrågan, eller hur paragrafen för olaga hot är utformad eller bör tillämpas, utan är endast intresserad av TR:s

¹¹³ Borås TR:s dom: B 2981-07, s. 4 f.

¹¹⁴ Borås TR:s dom: B 2981-07, s. 5.

¹¹⁵ Borås TR:s dom: B 2981-07, s. 5 f.

sätt att resonera kring M.P:s medlemskap i Bandidos. Enligt min mening kan man här se spår av hur ”allmänna sanningar” accepteras och tillåts ligga till grund för TR:s diskussion. Det är ostridigt att M.P. inte uttalat något öppet hot, men TR anser att MC-gäng är så starkt förknippade med våldsutövning att det räcker att han hänvisar till sitt medlemskap i Bandidos för att det ska tolkas som ett hot.

Detta tycker jag kan tolkas som att osäkerhetens kultur fått fäste även hos domstolen, de baserar sitt resonemang på antaganden som inte nödvändigtvis är faktabaserade, och använder sig av vaga hänvisningar som ”allmänt känt”. Att man ger denna förhållandevis diffusa rädsla eller hot en så pass stark ställning anser jag vara problematiskt, bl.a. pga. att man på detta sätt förstärker MC-gängens skrämselfkapital, genom att ta så pass stor hänsyn till det i domstolen. Men också för att man på ett sätt så att säga underminerar kvaliteten på rättsväsendet genom att minska på kraven på beslutsunderlaget. Att man inte ser på M.P. med helt blida ögon framgår också, då man vidare i domskälen framhåller att han visserligen inte ägnat sig åt utpressning mot B.H. – än, men att det kan förmodas att så skulle ha skett vid ett senare tillfälle om inte polisen ingripit. Detta spekulerande om en framtida händelseutveckling ger en bild av M.P. som ohjälpligt kriminell som kanske rimmar illa med tanken om att alla ska vara lika inför lagen? Det framstår i mina ögon mer som om man vill markera den moraliska skillnaden mellan gärningsman och offer i denna situation.

Gällande åtalspunkten olaga hot kan vidare nämnas att domen överklagades till hovrätten, som också fann M.P. skyldig.¹¹⁶

5.4 Mål nr B 463-08, grov misshandel och grovt rån

Även detta mål behandlar flera åtalspunkter, samt har flera åtalade. De åtalspunkter jag ämnar fokusera på är emellertid grov misshandel och grovt rån, där M.S., K.E. och D.M. står åtalade för att ha misshandlat D.L. och sedan rånat honom och hans flickvän E.J. Värt att nämna är att alla inblandade har kopplingar till Bandidos eller dess supportergrupp X-team. M.S. har erkänt misshandeln, medan D.M. och K.E. har förnekat båda gärningarna.

5.4.1 Bakgrund

D.L. uppgav i TR bland annat att han har levt ett kriminellt liv och varit fullvärdig medlem i X-team, och att han den aktuella dagen blev upphämtad av tre andra från X-team för ett möte på klubben. Han tog på sig sin skyddsväst, något han brukar göra när han får en känsla av att något inte stämmer. På mötet ställde sig M.S. bakom honom och tog ett hårt tag kring hans hals med sin arm, M.S. drog ner honom på golvet och D.M. kom fram

¹¹⁶ Hovrätten för Västra Sveriges dom: B 1011-09, s. 2 f.

och höll fast honom. På M.S. uppmaning gav sedan D.M. M.S. en MagLite-lampa, med vilken M.S. började slå D.L. Slagen var hårda och kraftiga och träffade bl.a. hans knä. D.L. skrek och frågade vad han hade gjort, men fick bara till svar att han skulle hålla käften.¹¹⁷

Efter detta kallades K.E. in i rummet, och sa att D.L. hade misshandlat honom, lurat honom och andra på pengar, misshandlat sin tjej, och stulit pengar från klubben. M.S. blev arg och sa ”din jävla fitta, nu ska du dö”, drog kniv, och sa återigen åt D.M. att hålla i D.L. D.M. höll honom i armarna medan M.S. högg mot hans bröst, något som dock skyddsvästen dämpade. D.L. försökte putta bort M.S. med benen, eftersom D.M. höll honom i armarna, men då började M.S. hugga mot hans ben istället. M.S. lade sedan ifrån sig kniven och började återigen att slå med lampan. D.L. fick ta emot ett slag mot huvudet, och hamnade åter på golvet, M.S. fortsatte att slå mot hans huvud, och D.L. försökte skydda sig med armarna. Slagen som träffade armarna var så hårda att underarmen gick av och krossades.¹¹⁸

Någon skrek tillslut att det räcker och att de inte kunde döda honom där, varpå det hela upphörde och Bandidosmedlemmarna gick ut. D.M. kom plötsligt in igen och var arg, han skrek och sparkade D.L. rakt i ansiktet och riktade även en spark mot hans bröst. D.L. reste sig för att skydda sig och fick då ett knytnävsslag över ögat, han sa att han just opererat ögat, men D.M. slog igen, och träffade denna gång käken. D.M. gick sedan ut, men lämnade dörren öppen, varpå D.L. hörde M.S. ge order om att de skulle ta allt av värde i D.L:s hem. K.E. och någon mer blev tillsagda att åka iväg och hämta hans värdesaker. K.E. kom in och sa till D.L. att ge honom sina nycklar, men måste sedan ha tagit dem ur D.L:s jacka, då D.L. såg nycklarna i K.E:s hand. Han blev sedan hemskjutsad, och fick sitta i en svart sopsäck för att inte bloda ner bilen. D.S., som körde, ville köra honom till sjukhuset, men D.L. var orolig för sin flickvän och ville hem. Han fick hjälp upp till lägenheten och hans flickvän berättade att K.E. och en till varit där och tagit alla deras smycken och pengar.¹¹⁹

Anledningen till att D.L. och flickvännen först ljög för polisen och sa att han blivit överfallen av maskerade män var att han inte ville berätta vad som hänt. Att han berättar som det är nu beror på att han är utslängd på ”bad standing” och inte är säker någonstans, men att polisen kan ge honom visst skydd. Han kan tänka sig flera anledningar till att Bandidos vill bli av med honom. En av dem är att slippa handskas med de problem som uppstått efter att han blivit misshandlad i Backa.¹²⁰

D.L:s flickvän E.J. berättade i TR att hon och D.L. varit tillsammans i snart två år och D.L. har aldrig slagit henne. Han tog på sig skyddsvästen innan mötet, men gör det ibland, så hon reagerade inte särskilt på det. K.E. känner hon sedan tidigare, och han har varit hemma hos dem flera gånger, och vet

¹¹⁷ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 12 f.

¹¹⁸ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 13.

¹¹⁹ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 13 f.

¹²⁰ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 14.

var de förvarar sina kontanter. Vid 20-tiden ringde det på dörren, och hon såg genom tithålet att det var K.E., som hon släppte in tillsammans med en annan kille. K.E. betedde sig hotfullt, överlägset och kaxigt och sa att det hade hänt en grej så han skulle ha alla deras pengar och smycken. Han sa att det var en order, och hon blev rädd och förstod att allt inte var som det skulle. Hon gav dem de kontanter de förvarade bakom kryddhyllan, men K.E. sa att han skulle ha deras ringar också. Hon undrade varför han inte tog det här med D.L., men K.E. upprepade att det var en order och att han skulle bli tvungen att skada henne om hon inte gjorde som han sa. E.J. var chockad och livrädd och förstod att det var allvar, samt att ordern måste komma från M.S., då det bara är han som kan ge den slutgiltiga ordern. Hon hämtade ringarna i sovrummet och gav dem till K.E., och de två killarna lämnade lägenheten. K.E. kom sedan tillbaka ensam och sa att han skulle ha D.L:s kejsarkedja och de andra smyckena också. Hon gav honom de andra smyckena, och tio till femton minuter senare hörde hon återigen att någon kom i trappuppgången. Hon såg D.S. och några till, och öppnade när hon såg att D.L. var med dem. Det syntes att D.L. blivit allvarligt misshandlad. D.L. bad henne hämta teamtröjorna och hon gav dem till dem som kommit med honom. När polis och ambulans kom packade hon ihop lite saker och såg då att D.L:s nycklar hängde på en knapp i hallen.¹²¹

M.S. uppgav i TR följande. Han är Bandidos president, och har varit det sedan klubben startade i Göteborg. De brukar ha möten på tisdagar, och så även den 8 januari. Det går till så att de fullvärdiga Bandidosmedlemmarna först har möte själva, och därefter deltar Prospects, och slutligen även X-teams fullvärdiga medlemmar. M.S. gick på toaletten under delen av mötet med fullvärdiga Bandidosmedlemmar, och stötte på D.L. på vägen tillbaka. D.L. var på väg ut från kontoret och uppträdde konstigt och såg rädd ut när han såg M.S., och M.S. såg att han var påverkad och att han hade skyddsväst på sig. Han reagerade på detta eftersom det är bristande respekt att ha skyddsväst på sig på klubben, bland sina vänner. Tillbaka på mötet frågade M.S. de andra om ryktena om att D.L. misshandlat sin flickvän och de diskuterade också hans drogmissbruk.¹²²

M.S. berättade vidare att D.L. varit populär i klubben, men blivit lite av ett problem sedan han blev misshandlad i Backa, han hade bl.a. börjad droga ner sig och låna pengar av folk. Detta hade nu lett till att folk börjat vända sig till klubben för att få sina pengar tillbaka. M.S. besökte lite senare toaletten igen, och när han kom tillbaka satt D.L. inne i mötesrummet och struntade i alla andra. M.S. blev förbannad, han tog ett hårt tag runt D.L:s hals, så att han knappt kunde andas. D.L. lipade och M.S. släppte efter ett tag greppet, varpå D.L. drog kniv. M.S. fick då tag på en MagLite-lampa och slog mot D.L:s arm, första slaget träffade inte, men det andra gjorde det och M.S. fortsatte att slå tills D.L. ramlade och tappade kniven. M.S. böjde sig då ner för att ta kniven, och då sparkade D.L. mot honom, men han fick ändå tag i kniven. Samtidigt fick han syn på en röd ask som ramlat ur D.L:s ficka. Det var den ask som M.S:s guldtändare låg i, och han förstod att D.L.

¹²¹ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 14 f.

¹²² Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 15 f.

varit inne på kontoret och tagit den tidigare under kvällen. Det svartnade för M.S. och han började hugga mot D.L. med kniven, han högg flera gånger. D.M. hoppade på honom bakifrån för att han skulle sluta hugga, och då klippte han till honom också. Slagsmålet slutade sedan och M.S. lämnade rummet. Det var ett misstag att klippa till D.M. och han fick de andra medlemmarna mot sig, gällande D.L. fick han försvara sig, men fick också medhåll. Han var förbannad och krävde att D.L. skulle uteslutas i ”bad standing” och lämna tillbaka allt som tillhör klubben, t.ex. saker med deras logga. Detta sa ha rakt ut, inte riktat till någon speciell, och sedan åkte han hem.¹²³

M.S. tillade att slå kvinnor och barn och gamlingar är helt emot klubbens regler, och är i sig grund för uteslutning. Man kan lämna klubben i ”good standing” och kan då fortfarande umgås med medlemmarna, använda kläder med loggan m.m. Lämna man istället i ”bad standing” kan man inte räkna med klubbens beskydd, och inte heller med att kunna bli medlem i någon annan MC-klubb. K.E. och D.M. är helt oskyldiga, snarare räddade D.M. livet på D.L. genom att ingripa. K.E. är endast provmedlem i X-team och var inte med när Bandidosmedlemmarna diskuterade D.L.¹²⁴

Även D.M. och K.E. hördes i TR. D.M. uppgav att han hade vakten på klubben från kl. 12.00 den aktuella dagen till 12.00 dagen efter, vilket bl.a. innebar att han inte fick lämna klubbens inhägnad. Han vet inte vilka som var på klubben vid det aktuella tillfället. K.E. berättade att han sedan 5-6 månader är provmedlem i X-team, och att han inte vet om han var på klubben den aktuella dagen. Tiden kring den 8 januari ägnade han mest åt Bandidos flytt till nya lokaler. Vidare har vittnet S.W. berättat att han sett en person hjälpas ur en bil med tre eller fyra personer i. Han verkade inte kunna gå själv, utan hölls mellan de andra, han såg också något svart, en väska eller en sopsäck, ligga kvar utanför huset. O.L. har uppgett att han är vän till D.L. sedan ett par år, och att de umgåtts ofta. D.L. har enligt honom börjat ta allt mer benzolliknande preparat efter misshandeln i Backa, och har blivit allt mer lättretlig. D.L. har även varit fysiskt aggressiv mot sin flickvän E.J.¹²⁵

5.4.2 Tingsrättens bedömning

D.L:s skador finns dokumenterade i det rättsmedicinska utlåtandet, och TR finner ingen anledning att ifrågasätta att han fått dem genom misshandeln i klubblokalen den 8 januari. D.L:s blod har bl.a. påträffats på M.S:s sko, D.M:s jacka och sko, samt en plastsäck som hittats utanför D.L:s hem. TR anser att D.L. och E.J. har lämnat trovärdiga berättelser, som dessutom stämmer väl överens med den stödbevisning som presenterats. Detsamma kan emellertid enligt TR sägas om M.S:s berättelse om händelserna i klubblokalen. TR menar vidare att samtliga hörda parter troligen endast har berättat en bråkdel av de omständigheter som skulle kunna ha betydelse för

¹²³ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 16 f.

¹²⁴ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 17.

¹²⁵ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 17 f.

bedömningen i målet, och att de alla har gott om skäl att lämna uppgifter som bäst gagnar egen sak. TR kan i och med detta inte dra någon bestämd slutsats gällande målsägandenas och de tilltalades trovärdighet. M.S:s berättelse ska således läggas till grund för bedömningen i målet, då den inte har kunnat motbevisas.¹²⁶

TR finner det, genom M.S:s uppgifter, styrkt att denne misshandlat D.L. med ett stort antal slag med tillhygge och genom att hugga honom med kniv i benen. De skador som framgår av rättsintyget som kan knytas till M.S:s handlande har därvid orsakats. TR anser att misshandeln har varit rå och hänsynslös och att den ska bedömas som grov, inte minst då den ägt rum under förnedrande former inför andra klubbmedlemmar och att D.L. haft fog att frukta för sitt liv.¹²⁷ I övrigt finner TR inte åtalet mot M.S., D.M. och K.E. styrkt, och det ska därför ogillas. M.S. döms följaktligen för grov misshandel enligt 3 kap. 6 § BrB och TR betonar att straffvärdet för den grova misshandeln är högt då den har skett under förnedrande former och varit av allvarlig art. M.S. åläggs vidare att betala skadestånd till D.L. för sveda och värk, samt 50 000 kr i kränkingsersättning, då misshandeln varit så kränkande och förnedrande till sin natur.¹²⁸

5.4.3 Kommentar

TR dömer således endast M.S. för den grova misshandeln, och friar samtliga för det rån som ska ha skett hemma hos D.L. och E.J. I detta fall tycker jag att man eventuellt kan se tecken på att TR tillskriver gärningsmannen några av de egenskaper samhället enligt Christie vill se i en idealisk gärningsman. TR nämner inget specifikt om Bandidos, X-team, eller organiserad brottslighet, men man kan möjligen se deras tolkning av händelseförloppet som ett uttryck för att domstolen, eventuellt omedvetet, tänker på ett visst sätt kring organiserad brottslighet och dess medlemmar. TR trycker på flera ställen i domen på att misshandeln skett under förnedrande former inför andra klubbmedlemmar, och att detta är en stor del av orsaken till att misshandeln ska ses som grov. Detta är emellertid inget något av vittnena berättat, och heller inget åklagaren tagit upp i sin stämningsansökan. Där tas endast upp att misshandeln ska bedömas vara grov då D.L. orsakats svår kroppsskada samt att gärningsmännen visat synnerlig råhet och hänsynslöst utnyttjat D.L:s skyddslösa och utsatta ställning.¹²⁹ Det är således TR själv som läser in detta med förnedring i händelseförloppet. Detta skulle kunna tolkas som att de baserat på M.S:s koppling till organiserad brottslighet, och bilden domstolen har av den, antar att han är avvikande och ”ond”. Är M.S. medlem i organiserad brottslighet kanske han därmed inte nöjer sig med att misshandla någon, utan gör det under förnedrande former för att få en extra kick? Alternativt kan man tolka det som att TR:s bild av hur det går till i den organiserade brottslighetens värld omedvetet påverkar dem till att anta att man statuerar exempel under förnedrande former.

¹²⁶ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 18 f.

¹²⁷ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 19.

¹²⁸ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, s. 19 ff.

¹²⁹ Göteborgs TR:s dom: B 463-08, domsbilaga 1.

M.S. må generellt sett vara en idealisk gärningsman. Just i detta fall har han dock en personlig relation till offret, vilket enligt Christies teori skulle göra honom mindre idealisk. Än mer torde dock det faktum att det i detta fall inte finns någon tydlig moralisk skiljelinje mellan offer och gärningsman tala för att M.S. inte är att se som en idealisk gärningsman. Vidare finns enligt teorin om idealiska offer en tendens att beskylla offer för att de ägnar sig åt saker, eller befinner sig på platser, som ökar risken för att de utsätts för brott. Jag ser dock inte några spår av att TR skuldbelägger D.L., eller menar att han får leken tåla om han gett sig in i den. D.L. är långt ifrån det idealiska offer Christie beskriver, han befann sig ju exempelvis på ett klubbmöte när han blev utsatt för brott, en långt ifrån respektabel sysselsättning. Detta är emellertid inget TR verkar bry sig om, det förs inga resonemang kring att D.L. kan sägas på något sätt vara så att säga delaktig i att orsaka sin misshandel. Att D.L. tilldöms 50 000 kronor i kränkingsersättning kan även det tolkas som att det faktum att han själv varit inblandad i den här typen av gruppering och brottslighet på inget sätt gör att han anses bära "tåla" mer, eller ses som ett mindre legitimt offer i sammanhanget.

I detta fall kan jag således tycka mig se spår, om än subtila, av att TR möjligen låter sig påverkas av bilder eller attityder kring organiserad brottslighet och dess medlemmar gällande gärningsmannen och hans handlande. Jag ser dock inga tecken på att D.L. pga. sin bakgrund skulle ha svårare att få en legitim brottsofferstatus. Inga argument om att eget beteende skulle ha orsakat händelsen, såsom ibland kan märkas gällande kvinnliga sexualbrottsoffer, framkommer här. Gällande M.S. som gärningsman kan man möjligen tolka TR:s resonemang som att de endast lägger vikt vid saker som är till hans nackdel, men inte sådant som enligt Christies teori skulle göra honom till en mindre idealisk gärningsman, och att detta kan vara symptomatisk för osäkerhetens kultur och samhällets åsikter gällande organiserad brottslighet.

Tingsrättens dom överklagades till hovrätten, som ändrade TR:s dom endast så tillvida att man fällde även D.M. för den grova misshandeln och ålade honom att betala skadeståndet till D.L. solidariskt med M.S.¹³⁰

¹³⁰ Hovrätten för Västra Sveriges dom: B 2406-08, s. 3.

6 Analys

Enligt min mening står det helt klart att organiserad brottslighet är ett svårgreppbart fenomen. Brottsligheten är ständigt i rörelse och utveckling, och det finns inga klara gränser mellan olika grupperingar. Beroende på vem som tillfrågas ges olika svar gällande vilka grupperingar som är mest aktiva, vad de främst ägnar sig åt, hur pass organiserade de är och vilken struktur de har. Detsamma gäller vilket hot den organiserade brottsligheten utgör mot samhället, hur stort detta hot är, och vilka grupperingar som främst står för hotet. Trots att det till synes inte finns någon klar och enhetlig bild av organiserad brottslighet i Sverige och de individer som är inblandade i den anser många att det krävs mer effektiva åtgärder för att bekämpa den. Det förs en relativt intensiv kampanj mot den organiserade brottsligheten från regeringens sida, och media uppmärksammar hotet från den, som framställs som överhängande. En av mina ambitioner med den här uppsatsen var att se om det gick att med kriminologisk teori förklara de attityder och åsikter gällande organiserad brottslighet och dess medlemmar jag tyckte mig se i samhället. Jag anser att så är fallet, och att de kriminologiska teorier jag redogjort för kanske inte är den enda förklaringen, men i alla fall en möjlig förklaringsmodell som går att tillämpa. Jag ville även undersöka om det gick att se att dessa samhällsattityder hade påverkat domstolarnas resonemang i de fall jag analyserat, något som jag också tyckte mig se spår av.

6.1 Synen på organiserad brottslighet och personer med kopplingar till den

Enligt Christies teori om idealiska gärningsmän vill vi att den som begår brott ska vara avvikande, så icke-mänsklig som möjligt och definieras av sin brottslighet. Vi vill inte att personen ska leva ett vanligt liv med normala relationer osv. Vi föredrar en tydlig moralisk uppdelning mellan offer och gärningsman i god och ond. Jag anser att man kan argumentera för att denna strävan efter en förhållandevis icke-problematiserande och enkel uppdelning yttrar sig i t.ex. reportage där personer inom organiserad brottslighet framställs som ohjälpligt kriminella och samhällsföraktande. Nilsson menar att denna önskan om en uppdelning mellan offer och gärningsman förstärks i och med osäkerhetskulturens allt mer ökande inflytande, och det risk- och säkerhetstänkande som kommer med den. Enligt min mening kan man se spår av osäkerhetskulturen exempelvis genom att media skildrar dessa personer med kopplingar till organiserad brottslighet som helt samvetslösa och att deras brist på moral framställs som ett hot mot hela samhället. Även politiska utspel där hotet från den organiserade brottsligheten poängteras och åtgärder krävs kan ses som ett tecken på osäkerhetskulturen.

Den bild av dessa individer som målas upp stämmer bra med hur vi enligt Christie vill se idealiska gärningsmän. Att detta är en förenkling och en

förhållandevis onyanserad bild blir tydligt, då den forskning som faktiskt finns tycks visa på att de flesta verkar söka sig till dessa grupperingar eller hamna i dem på grund av utanförskap. Dessa personer söker samhörighet eller någon form av trygghet. Social sammanhållning verkar vara en viktig del för många olika typer av kriminella grupperingar. Givetvis finns det troligen enskilda individer med kopplingar till organiserad brottslighet som stämmer perfekt in på bilden av en idealisk gärningsman. Att personer med kopplingar till organiserad brottslighet generellt sett är så pass allmänfarliga och moraliskt förtappade som de framställs är dock diskutabelt.

6.2 Hotet från organiserad brottslighet

När hotbilden gällande organiserad brottslighet diskuteras anser jag att det är viktigt att skilja på olika nivåer i samhället, samhällsnivå och individnivå. Menar man att organiserad brottslighet är ett hot mot samhället i stort, och i så fall på vilket sätt? Eller ser man organiserad brottslighet som ett hot på individnivå, exempelvis på så vis att vem som helst när som helst riskerar att falla offer för organiserad brottslighets våldsbrott? Det är enligt min mening också angeläget att skilja på olika grupperingar och vad de gör. På vilken nivå man än anser att hotet finns menar jag att det är av vikt att reflektera över vad man baserar hotbildens existens på.

I departementspromemorian *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten - överväganden och förslag* låg mycket fokus på systemhotande brottslighet, dvs. en hotbild på samhällsnivå. Jag anser att det kan finnas fog att argumentera för att organiserad brottslighets systemhotande aktiviteter är ett hot på samhällsnivå. Majoriteten av den forskning som finns i Sverige menar vidare att det tycks finnas en tendens att organiserad brottslighet allt mer bedrivs utifrån ett renodlat vinstintresse. Även denna ökade ekonomiska inriktning tycker jag kan ses som ett hot på samhällsnivå, då den exempelvis kan påverka marknaden. I promemorian kombinerades dock uttalanden om hotet från systemhotande aktiviteter med ganska svepande retorik rörande att dessa individer och grupper systematiskt väljer att ställa sig utanför rättsordningen. De uppges sprida otrygghet och rädsla bland allmänheten och får därför räkna med att staten och det civila samhället slår tillbaka. Detta tolkar jag som ett tydligt sätt att försöka dela upp samhället i goda och onda, ”vi” och ”dem”, och man målar upp dessa personer som individer som passar väl in i mallen för idealiska gärningsmän. Jag tycker att det är viktigt att hålla sig saklig, och komma med välgrundade påståenden och argument, vilket jag menar kan ifrågasättas gällande promemorian. Jag anser att uttalandena i promemorian glider ifrån hotet mot samhällets olika institutioner och börjar hänvisa till mer generella hotbilder, med mer oklara grunder, på individnivå. Detta är något som jag tycker kan ses som en yttring av osäkerhetskulturen.

En hotbild på individnivå passar enligt min åsikt inte helt väl med bilden av en ökad professionalisering och mer renodlade vinstintressen inom den organiserade brottsligheten. Det stämmer illa med den uppmålade bilden av organiserad brottslighet som ett hot mot alla, och av de inblandade som

onda mm. Det synsätt att alla bör frukta den organiserade brottsligheten och när som helst kan falla offer för den skulle enligt min åsikt möjligen kunna anses bättre grundad gällande sekundärbrottslighet. Enligt RKP begås den för att stärka skrämsekapital eller öka marknadsandelar. Och även den lojalitets- eller sammanhållningsvinkel Thrasher introducerade, där våldsbrotten stärker banden mellan medlemmarna skulle kunna vara relevant som motiv till denna typ av brottslighet. Exempel på detta kan kanske ses i de fall när medlemmar värvas till en kriminell gruppering, och sedan måste begå vissa typer av brott som en form av "initiationsrit". Ett annat exempel kan vara hur man får högre status ju grövre brott man begår, eller som hos en del MC-gäng "förtjänar" särskilda märken eller smycken genom att begå vissa våldsbrott "för klubben". Denna typ av sekundärbrottslighet kan därmed eventuellt sägas ligga närmare den hotbild som byggts upp, då den kanske i vissa fall är mer slumpartad och faktiskt möjligen kan drabba lite mer vem som helst då den inte drivs av vinstintressen. Återigen menar jag emellertid att man kan se detta i ljuset av kriminologisk teori, och då främst gällande idealiska, skrämde, och verkliga offer. De som löper störst risk att råka ut för den här typen av brottslighet bör vara andra personer med kopplingar till kriminella grupperingar, då det troligen är där offren söks. Detta t.ex. pga. att olika grupperingar ligger i fejd med varandra och därmed utsätter varandras medlemmar för våldsbrottslighet. Även inom en gruppering kan miljön säkerligen vara våldsam och en medlem som vill lämna gruppen, eller på något sätt har misskött sig, riskerar kanske att utsättas för våld som bestraffning. Givetvis finns en risk att någon i allmänheten exempelvis träffas av ett vådaskott eller på annat sätt skadas av våld avsett för en medlem i ett konkurrerande gäng eller liknande. Detta är naturligtvis ett stort problem och kanske kan ses som ett "reellt hot" från den organiserade brottsligheten. Det är dock enligt min mening inte den typ av hotbild som framställs, utan det har målats upp en bild av en organiserad brottslighet som på något vis har som mål att utsätta slumpvis utvalda delar av allmänheten för våldsbrott.

Sammanfattningsvis anser jag att de hotbilder som målas upp, både på samhällsnivå och på individnivå, kan ses som en effekt av osäkerhetens kultur. De kan ses som, om inte överdrivna, så i alla fall baserade på oklara grunder och allmänna slutsatser. Retoriken som används är svepande och opreciserad och vaga termer, vars innehåll är oklart, används. Den organiserade brottsligheten framställs som en enad grupp som är ute efter att störta samhällsordningen. På individnivå går ingen säker, utan man kan när som helst och hur som helst falla offer för "deras" brottslighet. Dessa hotbilder kan enligt mig därmed ses som ett utslag för osäkerhetskulturen.

6.3 Slutsatser från rättsfallen

Jag frågade mig i inledningen till denna uppsats om det gick att se spår av att samhällets bild av organiserad brottslighet, och attityder gällande personer med kopplingar till den, fått fäste i domstolarna och påverkat dem. Som jag har nämnt tidigare är antalet domar jag har analyserat för litet för att jag ska kunna dra några allmängiltiga slutsatser angående hur

tingsrätterna i Sverige hanterar fall med kopplingar till organiserad brottslighet. Detta är något jag återigen vill understryka, jag kan endast redogöra för tendenser jag tyckt mig kunna se tecken på eller tolka i ljuset av kriminologisk teori i de aktuella fallen.

Enligt RKP kan man dela in den brottslighet kriminella grupperingar begår i primär- och sekundärbrottslighet. Som exempel på primärbrottslighet gavs bl.a. utpressning och rån, medan sekundärbrottsligheten sades kunna utgöras av hot och våldsbrott. De rättsfall jag har tagit upp kan därmed sägas exemplifiera båda typerna. Om detta spelar någon roll för domstolarnas bedömning, på så vis att man skulle se mer allvarligt på den ena typen av brottslighet, är emellertid svårt att svara på. Att skrämselfkapitalet för kriminella organisationer hade förstärkts genom brottets utförande nämndes dock av Värmlands tingsrätt i mål B 4402-06 som en faktor som ökade straffvärdet för brottet.

6.3.1 Påverkan från samhällets syn på organiserad brottslighet

Att samhällets syn på organiserad brottslighet och/eller osäkerhetskulturen kan ha påverkat även domstolarnas sätt att se på organiserad brottslighet tycker jag man kan se på olika vis i de rättsfall jag studerat. Stor vikt läggs vid skrämselfkapital och man stödjer sig på ”allmän vetskap” osv. I mål B 2981-07 från Borås tingsrätt, då M.P. dömdes för olaga hot, var det exempelvis tillräckligt att anspela på ett medlemskap i en kriminell gruppering (Bandidos) för att det skulle tolkas som ett hot. Detta motiveras bl.a. med att det är allmänt känt att organisationer som Bandidos är djupt förknippade med våldsutövning. I domen från Huddinge tingsrätt (B 3008-04) räcker det att A.O. har på sig en jacka med ett klubbmärke (Bandidos). Åklagaren menade att A.O. genom avsiktlig klädsel låtit offret förstå att han riskerade att utsättas för våld om han inte betalade, och TR ansåg det uppenbart att märket burits för att skrämma offret till att betala. Osäkerhetskulturen kan också sägas manifesteras genom att Värmlands tingsrätt på eget initiativ diskuterar hur skrämmande och ångestframkallande hot från medlemmar ur ett MC-gäng måste vara. Samt att man poängterar att offret blev bortförd av fyra beväpnade män med anknytning till en MC-klubb, trots att denna anknytning inte har redovisats för två av männen, då deras identitet inte fastställts. Det borde enligt min mening räckt att konstatera att bortförandet inte är att se som mindre grovt då det utförts av fyra beväpnade män. TR anser vidare att gärningsmännens handlande har förstärkt skrämselfkapitalet för kriminella grupperingar i allmänhet. Man hänvisar alltså inte till Bandidos skrämselfkapital, utan till kriminella grupperingar överlag. Att man verkar se på alla kriminella grupperingar som lierade med varandra kan ses som en yttring av att tankarna om hotet från den organiserade brottsligheten som en enhet, från ”dem” mot ”oss”, fått fäste i domstolen.

Även andra tecken på att samhällets bild av organiserad brottslighet kan ha påverkat domstolen kan urskiljas. I mål B 463-08 baserade exempelvis Göteborgs tingsrätt sin klassificering av misshandeln av D.L. som grov till

stor del på att den utfördes under förnedrande former. Detta var emellertid inget som framkom, varken från målsägare, åklagare eller vittnen under rättegången, utan något TR själv tolkade in. Domstolen kan således ha påverkats av hur man tror sig veta att det går till, baserat på samhällets allmänna uppfattning om organiserad brottslighet. I två av fallen slår domstolarna även fast att det inte är troligt att man skulle välja MC-gäng att sanningslöst tillvita brott, eller ljuga om att man har kontakter inom dem. Denna slutsats motiveras inte närmare, utan det sägs bara att så är fallet, vilket man enligt mig kan se som ett tecken på att domstolen grundar sitt antagande på den bild som finns av MC-gäng. Man kan tolka det som att TR utgår från att alla vet hur farliga MC-gängen och dess medlemmar är, och därför inte skulle våga ljuga om dem. Enligt mig är det lite riskabelt att alltför snabbt dra sådana slutsatser. Det kan ju i själva verket vara ett väldigt medvetet val att välja att peka ut just medlemmar i t.ex. ett MC-gäng, eller att välja att inte hålla sig till sanningen. Speciellt torde detta gälla om man vet med sig att domstolen är negativt inställd till dessa personer ifrån början, och därför tenderar att inte tillmäta deras berättelser särskilt mycket värde. Exempelvis i fallet från Värmlands tingsrätt, då offret och i alla fall en av tilltalade hade en konflikt sedan tidigare, bör man kanske åtminstone pröva alternativa förklaringar eller eventuella motiv för att peka ut någon eller hota med egna kriminella kontakter offret kunnat ha. Likaså i fallet från Göteborgs tingsrätt, där offret D.L. hade personliga relationer med gärningsmännen, samt hade blivit utslängd i ”bad standing” från Bandidos, fanns motiv och anledningar att inte hålla sig till sanningen.

6.3.2 Resonemang kring offer och gärningsmän

Inte i något av fallen förs en uttalad argumentation kring gärningsman och offer som kan kopplas till tankar om idealiska offer och gärningsmän. Det finns dock på flera ställen uttalanden eller resonemang som jag anser kan tolkas i ljuset av dessa tankegångar. I flera av domarna är man noga med att markera den moraliska skillnaden mellan offer och gärningsmän. Endast de faktorer som enligt Christies teori talar mot gärningsmannen, dvs. gör honom mer idealisk, tas upp och ingen ”skuld” läggs på offren. Inget som skulle göra gärningsmannen mindre idealisk lyfts fram, medan medlemskap i kriminella grupperingar och grupperingarnas brottsliga verksamhet understryks. Detta kan enligt mig relateras till det som sades ovan, under 2.1.1.1. Där nämndes att Christie menade att misshandlade kvinnor hade svårt att få offerstatus då män, som hade maktpositionen i samhället, inte var intresserade av att se detta som en offerskapande situation. Just detta gällande vem som har intresse av att definiera en situation som offerskapande kan relateras till sätten att resonera i domstolarna. Man kan se det som tecken på att när någon med kopplingar till organiserad brottslighet begår ett brott, är rättsapparaten väldigt intresserad av att definiera det som en offerskapande situation, och anknytningen till organiserad brottslighet, exempelvis MC-gäng och deras välkända och ohjälpliga kriminalitet betonas.

När offren i vissa av dessa fall är att anse som mindre idealiska enligt Christies teori förbises de egenskaperna eller omständigheterna emellertid helt. I de fall där det inte fanns någon klar moralisk skillnad mellan offer och gärningsman såg jag ingen diskussion om att offret på något vis kunde läggas sitt eget beteende till last. Göteborgs tingsrätt verkade exempelvis inte på något vis se offret D.L. som mindre av ett offer pga. att han själv var medlem i Bandidos när han blev misshandlad av andra medlemmar. D.L:s offerstatus tycks inte heller ha påverkats av att han självmant rörde sig i dessa kretsar och därmed befann sig på en farlig plats och i en våldsam miljö, eller att han tidigare begått brott tillsammans med dessa personer.

Offrets eget agerande lades i min mening inte offren till last i något av rättsfallen, även om de i vissa fall inte alls är att se som idealiska offer. Detta skulle kunna tyda på att domstolarna endast påverkats på så vis att de tillämpar förutfattade meningar på gärningsmännen och grupperingarna i stort, medan tankar kring idealiska offer inte fått genomslag på samma vis. De har kanske i viss mån så att säga "köpt" samhällets bild av personer med kopplingar till organiserad brottslighet som farliga, onda och idealiska gärningsmän. Något som kan ha gjort domstolarna villiga att tillskriva dem egenskaper vi vill se hos gärningsmän, och att förbigå sådana faktorer som skulle göra dem till mindre idealiska gärningsmän. Så mycket fokus ligger på just kopplingen till organiserad brottslighet att jag nästan kan uppfatta det som att det faktum att gärningsmannen har kopplingar till organiserad brottslighet trumfar allt annat, och blir det enda viktiga domstolen ser. Man kan i princip bortse från vad gärningsmannen säger, och känner sig inte tvungen att egentligen överväga andra förklaringar eller händelseförlopp som skulle vara mer till gärningsmannens fördel.

Som jag nämnt tidigare har det fallit sig så att alla rättsfallen rör MC-gäng, och det är möjligt att detta påverkar hanteringen i domstolarna. Kanske läggs så mycket fokus på gärningsmannens medlemskap i dem pga. att de har varit väldigt uppmärksammade under lång tid, samt är förhållandevis synliga i samhället. Andra kriminella grupperingar är kanske inte lika kända bland allmänheten, och har kanske inte lika tydliga märken och lika hög igenkänningsfaktor. Jag vill avslutningsvis återigen poängtera att jag inte menar att det inte finns någon grund för de resonemang som förs om exempelvis våldsamhet och anledningar till varför man bär klubbmärken osv. Jag vill bara peka på att man i vissa fall kanske är väl snabb att avfärda andra alternativ och att detta kan ha att göra med tankar och åsikter kring organiserad brottslighet som finns i samhället.

6.4 Avslutning

Jag tycker mig följaktligen kunna se tecken på att den osäkerhetskultur som Nilsson talar om fått fäste i vårt samhälle. Jag anser att man, i alla fall delvis, kan förklara den diskussion som förs, och hur den förs, kring organiserad brottslighet i Sverige, med denna osäkerhetskultur och dess följd. Jag menar inte att allt som sägs är helt ogrundat, eller att organiserad brottslighet inte är ett stort problem. Enligt min mening finns dock fog för

att kritiskt granska det som sägs, och fundera på vad det grundar sig på. Jag tror att det annars finns en risk att man fastnar i ett mönster av riskretorik, medierapportering och politiska utspel som eldar på varandra och gör allmänheten övertygad om att åtgärder erfordras. Åtgärder som de sedan kräver, och får, vilket i sin tur blir ett kvitto på att man hade rätt i att vara rädd och orolig och att det är så illa som rapporterats. Detta riskerar inte bara att göra osäkerhetskulturen än mer etablerad, utan även att orsaka att resurser felallokeras och att arbetet mot de problem som finns inte blir så effektivt som möjligt. Vilket i förlängningen kan gynna de grupperingar som ägnar sig åt organiserad brottslighet och som för tillfället inte omnämns i den offentliga debatten och därmed kan få verka och växa förhållandevis i fred.

Den bild som målas upp av personer med kopplingar till organiserad brottslighet i och med osäkerhetskulturen passar också väldigt väl in på den bild av idealiska gärningsmän som Christie presenterat. Eftersom vi enligt Christie gärna vill tänka på gärningsmän som moraliskt förtappade och ”onda”, och det är den bild som presenteras för oss i dagens retorik kring organiserad brottslighet är vi antagligen väldigt villiga att acceptera den. Återigen riskerar detta snabbt att bli en allmän sanning, någonting som ”alla” vet, och en uppdelning i ”vi” och ”dem”. Detta trots att personer med kopplingar till organiserad brottslighet knappast är en homogen grupp, och att den forskning som trots allt finns tyder på att människor i socialt utsatta situationer blir värvade till kriminella grupperingar. I de fall man söker sig till dem tycks det ofta handla om ett sökande efter en samhörighet.

Jag kan som sagt inte uttala mig om huruvida domstolarna i Sverige generellt sett tycks ha påverkats av dessa åsikter och tendenser i samhället, då jag endast studerat ett fåtal fall. Jag tycker mig dock ha sett vissa spår av en sådan påverkan eller applicering av bilder och åsikter gällande både kriminella grupperingar och dess medlemmar i de aktuella fallen. Under förutsättning att det inte är isolerade händelser, utan att detta kan märkas i fler domstolar runt om i landet, och därmed i större skala, ser jag risker och problem med det. Dels är självfallet risken att man så att säga döms på förhand om man har kopplingar till organiserad brottslighet, och att kraven på domstolarnas saklighet och opartiskhet åsidosätts ett stort problem. Det skulle ju innebära att vi inte alla är lika inför lagen, vilket skulle vara en allvarlig brist i rättssäkerheten. Vidare anser jag att formuleringar och resonemang som man kan se i domstolarna kan leda till en legitimering av hur alla ”vet” att det är, och på så vis bidra till att sådana åsikter och attityder gällande organiserad brottslighet, som diskuterats ovan, får allt större fäste, trots eventuell oklarhet gällande vad de egentligen grundar sig på. Det kan följaktligen leda till en form av cirkelresonemang eller ett moment 22. Domstolarnas formuleringar och uttalanden påverkas av samhällets attityder och åsikter, som i sin tur är påverkade av osäkerhetskulturen, och tankar kring offer och gärningsmän och deras egenskaper. Samtidigt kan domstolarnas sätt att resonera och formulera sig göra att osäkerhetskulturen och sätten att se på offer och gärningsmän ses som mer välgrundade, vilket förstärker samhällets bild av organiserad

brottslighet och personer med kopplingar till den. Det riskerar att bli en slags allmän sanning att organiserad brottslighet är ett hot mot allt och alla i samhället, och att de individer som är inblandade i den är någon form av omoralisk och ond avart, och inte normala människor.

Detta är som sagt riskerna om det är så att man kan se att domstolarna i större utsträckning låter sig påverkas av samhällets åsikter och attityder gällande organiserad brottslighet och offer och gärningsmän. I de fall jag har undersökt skulle jag inte vilja gå så långt som att säga att domstolarna brustit i likabehandling, objektivitet och saklighet. Jag tycker mig dock kunna se tendenser till att man gjort vissa antaganden och dragit vissa slutsatser baserat på oklara grunder. Huruvida detta är ett större problem går som sagt inte att dra slutsatser om baserat på fyra fall, men jag anser ändå att det är viktigt att man är medveten om att man i vissa fall kan påverkas av rädslor, hotbilder, åsikter och attityder som kanske inte är helt välgrundade. En medvetenhet om exempelvis teorierna kring osäkerhetskulturen och idealiska offer och gärningsmän kan därför kanske bidra till att man kritiskt kan granska diskussioner kring organiserad brottslighet, och synliggöra eventuella problem.

6.5 Var någon annan kan ta vid

Utöver vad jag har undersökt och kommit fram till skulle det vara intressant att se detta i ett än större perspektiv. Ett framtida examensarbete skulle exempelvis kunna undersöka om man kan se att dessa tankar och teorier påverkar lagstiftningen i stort. Bli resultatet att vi lagstiftar allt hårdare och allt mer aggressivt mot organiserad brottslighet, och är villiga att höja straffskalorna för dessa gärningsmän allt mer? Är de föreslagna ändringarna i 29 kap. 2 § BrB ett tecken på detta, och hur har paragrafen kommit att tillämpas?

En annan intressant sak att undersöka vidare kan vara det faktum att man både enligt Christies teori och enligt tankarna om osäkerhetskulturen ställer förhållandevis höga krav på brottsoffret själv och dennes uppträdande. Detta skuldbeläggande av offret såg jag emellertid inga spår av i de rättsfall rörande organiserad brottslighet jag studerade. Man skulle eventuellt kunna göra någon form av jämförelse gällande hur offer för sexualbrott och offer för våldsbrott med kopplingar till organiserad brottslighet behandlas av domstolarna. Jag har en uppfattning om att offer för sexualbrott i relativt stor utsträckning förväntas skydda sig själva mot att bli utsatta för brotten, genom att t.ex. inte följa med någon okänd hem. De beskylls för att inte ha uppfyllt mallen för idealiska offer, något jag som sagt inte såg några spår av i rättsfallen rörande organiserad brottslighet. Likaså kan jag tänka mig att domstolarna vid sexualbrott tar en större hänsyn till omständigheter som gör förövaren till en mindre idealisk gärningsman, t.ex. att offer och gärningsman känner varandra. Något som kan ställas i kontrast till de rättsfall jag studerat, där man endast tycks beakta saker som gör gärningsmannen mer idealisk, och inte alls fokuserar på omständigheter som kan göra offret mindre idealiskt. Detta skulle man kunna studera, och

framkommer en slående skillnad i behandling kan man fundera på vad det beror på. Har det med kön och genus att göra, eller hur annorlunda samhället ser på olika typer av brott, de som utför dem, och vilka situationer man är intresserad av att definiera som offerskapande?

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Ds 2008:38, *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten - överväganden och förslag.*

SOU 2005:6, *Säkert inlåst? En granskning av rymningarna från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred 2004.*

SOU 2010:15, *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp*

Lagrådsremiss, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.*, Justitiedepartementet, Stockholm, 28 januari 2010.

Prop. 1987/88:120, *Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).*

Prop. 2007/08:144, *Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet.*

Prop. 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.*

Rapporter

Brottsförebyggande rådet, Rapport 2002:7, *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk.*

Brottsförebyggande rådet, Rapport 2009:7, *Polisens möte med organiserad brottslighet. En undersökning om otillåten påverkan.*

Brottsförebyggande rådet, Rapport 2009:19, *Polisens satsning mot organiserad brottslighet. En utvärdering av 43 projekt.*

Rikskriminalpolisen, *Problembild 2011*, RKP Rapport 2009:1.

Litteratur

Christie, Nils, "Det idealiska offret", i Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red), *Det motspänstiga offret*, Studentlitteratur, Lund, 2001.

Korsell, Lars, "Hur organiserad är den organiserade brottsligheten" i Alalehto, Tage & Larsson, Daniel (red), *Den ljusskygga ekonomin. Organiserad och ekonomisk brottslighet*, Umeå universitet, Umeå, 2008.

Korsell, Lars, Skinnari, Johanna, Vesterhav, Daniel, *Organiserad brottslighet i Sverige*, Liber, Malmö, 2009.

Lindgren, Magnus, *Brottsoffer i rättsprocessen. Om ideala brottsoffer och goda myndigheter*, Jure Förlag AB, Stockholm, 2004.

Lindgren, Magnus, Pettersson, Karl-Åke, Hägglund, Bo (red.), *Utsatta och sårbara brottsoffer*, Jure Förlag AB, Stockholm, 2004.

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi*, Studentlitteratur, Lund, 2003.

Nilsson, Bo, *Brottsoffer. Offerskapets innebörder och villkor i (o)säkerhetens kultur*, Boréa Bokförlag, Umeå, 2003.

Artiklar

Andersson, Jan, "Hotet från hotbilderna", SvJT 2007 s. 122-126.

Flyghed, Janne, "Kriminalitetskontroll – baserad på tro eller vetande?", SvJT 2007 s. 59-68.

Mattson, Therese, "Organiserad brottslighet - hur det ser ut i stora drag", SvJT 2007 s. 17-20.

Sampson, Robert & Lauritsen, Janet, "Deviant Lifestyles, Proximity to Crime, and the Offender-Victim Link in Personal Violence", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1990, vol. 27, nr. 2, s. 110-139.

Träskman, Per Ole, "Brottsligheten och dess bekämpande – en reflektion om verkliga hot och hotbilder", SvJT 2007 s. 101-121.

Elektroniska källor

Aftonbladets hemsida:

"De nya gängen", <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article6128014.ab>, publicerad den 16/11 2009, hämtad den 1/4 2010.

Expressens hemsida:

"Denho 'Danco' Acar leder Original Gangsters", <http://www.expressen.se/Nyheter/avslojar/1.1086194/denho-dano-acar-leder-original-gangsters>, publicerad den 15/3 2008, hämtad den 1/4 2010.

Kriminalvårdens hemsida:

Kriminalvårdens budgetunderlag 2011
http://www.kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/Budgetunderlag_2011.pdf, hämtad den 15/3 2010.

Svenska Dagbladets hemsida:

"MC-gängen inte längre farligast"

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_2924103.svd, publicerad den 20/5 2009, hämtad den 5/4 2010.

SVT:s hemsida:

”Vi för en kamp mot samhället”,

http://svt.se/2.84167/1.1023770/og_vi_for_en_kamp_mot_samhallet, publicerat den 16/1 2008, hämtat den 1/4 2010.

Rättsfallsförteckning

Hovrätterna

Hovrätten för Västra Sverige – B 2406-08

Hovrätten för Västra Sverige – B 1011-09

Svea Hovrätt – B 7774-04

Tingsrätterna

Borås Tingsrätt – B 2981-07

Göteborgs Tingsrätt – B 463-08

Huddinge Tingsrätt – B 3008-04

Värmlands Tingsrätt – B 4402-06